

“*HİKÂYE-İ MÂH-FİRÛZE SULTÂN İLE RÂZ-I NİHÂN*” HİKÂYESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Sagıp ATLI*

ÖZ

Halk anlatı geleneği içinde önemli bir yere sahip olan türlerden birisi halk hikâyesidir. Halk hikâyesi hem sözlü gelenek içinde hem de yazılı kaynaklar vasıtasıyla aktarılarak günümüze kadar ulaşmıştır. Sözlü gelenek içinde anlatılan halk hikâyelerinin büyük bir kısmının derlenip yazıya geçirildiği ve incelemesinin yapıldığı görülmektedir. Fakat yazılı kaynaklarda bahsedilen yazma ve taş baskı metinler hâlinde günümüze kadar gelen halk hikâyelerinden üzerinde akademik çalışma yapılmayanları vardır.

Bu çalışma yazılı kaynaklarda “*Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*” isimyle bilinen Arap harfli halk hikâyesinin metninin neşri ve tahliline dayanmaktadır. Daha önce neşri yapılmamış olan hikâyenin metninin neşredilerek incelemesinin yapılması çalışmanın temel amacıdır. Yazının başında halk hikâyesiyle ilgili konuya giriş mahiyetinde kısa bir bilgi verdikten sonra hikâyenin incelemesine geçilmiştir. Önce hikâyenin yer aldığı eser; künyesi, şekil özellikleri ve içeriği gibi hususiyetleri bakımından tanıtılmıştır. Ardından adı geçen halk hikâyesi; “yaratım aktarım özellikleri, şekil ve yapı özellikleri, içerik özellikleri” olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Çalışmanın sonunda halk hikâyesinin metni Latin harfleriyle günümüz Türkçesine aktarılarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Edebiyatı, Halk Hikâyesi, *Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*, Metin Neşri, Tahlil.

A STUDY ON THE NARRATIVE “*HİKÂYE-İ MÂH-FİRÛZE SULTÂN İLE RÂZ-I NİHÂN*”

ABSTRACT

One of the kinds that has an important place in the folk story tradition is the folk narrative. The folk narrative has survived to this day by being transmitted both in oral tradition and through written sources. It can be seen that most of the folk narratives told in the oral tradition have been compiled, transmitted to written sources, and examined. However, among the folk narratives mentioned in written sources and preserved in lithographic texts, there are some that have not been studied academically.

This study is based on the publication and analysis of the text of the folk narrative in Arabic letters, known as “*Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*” in written sources. The main purpose of the study is to publish and analyze the text of the narrative, which has not been published before. At the beginning of the writing, right after giving brief information about the folk narrative as an introduction to the subject, the analysis of the narrative began. First, the work containing the narrative; It is introduced in terms of its characteristics such as its identity, shape features and content. Then the mentioned folk narrative; It is examined under three headings: “creation transfer features, shape and structure features, content features”. At the end of the study, the text of the folk narrative is given in Latin letters and translated into modern Turkish.

Keywords: Turkish Folk Literature, Folk Narrative, *Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*, Text Publication, Analysis

Gönderilme Tarihi: 14 Ekim 2024

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2024

* Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Manisa, ORCID: 0000-0003-2692-5194, e-posta: atlisagip@gmail.com.

Giriş

Türk halk hikâyeciliği, destandan romana uzanan anlatı geleneğimiz yolunda XVI-XX. yüzyıllar arasını kaplayan ve âşık edebiyatıyla iç içe ve eş zamanlı giden önemli bir sürecin ürünüdür. Halk hikâyesi, bir yönüyle âşıkların anlatma ve gösterme boyutunda vakaları sunması, diğer yönüyle bu vakalara bağlı olarak hissiyatın yükseldiği yerlerde devreye giren şiirleriyle toplumun estetik ihtiyaçlarını çok boyutlu olarak karşılayan bir türdür (Duymaz, 2014, s. 3).

Anlatı geleneği içerisinde kendine özgü bir yere sahip olan halk hikâyeleri hakkında hem metin neşri hem de akademik araştırmaya yönelik tahlil, tasnif ve mukayese içeren birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ele alınan halk hikâyelerinin metinleri ya yazılı kaynaklardan ya da sözlü kaynaklardan alınarak yayınlanmıştır. Halk hikâyeleri hakkında ülkemizde yapılan akademik çalışmaların başlangıcı Türkiye’deki ilk halk edebiyatı araştırmacısı olan M. F. Köprülü’ye uzanır. Köprülü, birçok eser ve makalesinde konuya değinmiş ve 1930 yılında kaleme aldığı *XVII’nci Asır Sazşairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi* adlı eseriyle ilk halk hikâyesi araştırmasını yapmıştır (1930). Saz şairleriyle ilgili M. Fuad Köprülü’nün öncülüğünde başlatılan Sadettin Nüzhet Ergun, Abdülbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav gibi araştırmacılarla devam ettirilen çalışmalar sırasında halk hikâyelerinin varlığı ve başlı başına bir tür olduğu ve araştırma mevzusu teşkil edebileceği dikkati çekmiş, “halk hikâyesi” kavramı benimsenmiş ve anlatıya bağlı bir tür olarak âşık edebiyatından bağımsız şekilde mütalaa edilmeye başlanmıştır (Duymaz, 2014, s. 10).

Türkiye’de M. F. Köprülü’den sonra halk hikâyesini bir tür olarak tanımlayan, sınırlarını çizen, özelliklerini belirleyen en önemli çalışma Pertev Naili Boratav’ın *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği* adlı eseridir (1988). Boratav’ın dışında Nihat Sami Banarlı (Somyarkın)(1935), Şükrü Elçin (1949/2000), İlhan Başgöz (1949), Mehmet Kaplan-Muhan Bali-Mehmet Akalın (1973), Muhan Bali (1973), Fikret Türkmen (1972/1974), Ensar Aslan (1990), Mustafa Cemiloğlu (1999), Ali Duymaz (1996, 2001), İsmail Görkem (2000), Zeynel Abidin Makas (2002), Ali Berat Alptekin (2005), Eyüp Akman (2009), Metin Özarslan (2019), İsmet Çetin (2020), Erhan Çapraz (2021) gibi araştırmacıların metin neşri, inceleme ve tahlil gibi içerikleri olan çalışmaları sayılabilir.

Halk hikâyeleri sadece sözlü gelenekte kalmayıp zamanla yazılı kaynaklar vasıtasıyla da aktarılmıştır. Sözlü gelenekten yazılı kaynaklara geçiş sürecini Boratav; “yazmalar, basmalar, yeni basmalar; halk hikâyelerini modernleştirme gayretleri” şeklinde üç başlıkta sınıflandırmıştır (1988, s. 145-160). Halk hikâyelerinin yazılı kaynakları arasında cönkler ve taş baskı hikâyeler başta gelmektedir. Dünyada 1796’da Yunanistan’da ortaya çıkan taş baskı 1831’de Türkiye’ye gelmiştir (Derman, 1988, s. 3). Türkiye’de en eski taş basmaların tarihini Boratav 1863-1866 olarak belirterek ilk taş baskı metinlerin yazma eserlerin matbaaya verilmesi sonucunda oluştuğunu ifade eder (1988, s. 159). Fikret Türkmen ise buna ilaveten taş baskı halk hikâyelerin İran’dan göç eden ve hikâyeyi bilen kişilerden derlenerek basıldığı ihtimalini de belirtmektedir (1995, s. XV). Bu çalışma da yazılı kaynaklar vasıtasıyla günümüze ulaşan halk hikâyelerinden biri olan *“Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân”*ı kapsamaktadır.

Bu çalışmada yazılı kaynaklarda *“Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân”* ismiyle bilinen Arap harfli halk hikâyesinin metninin neşri ve tahlili yapılmıştır. Yazının başında halk hikâyesiyle ilgili konuya giriş mahiyetinde kısa bir bilgi verdikten sonra hikâyenin incelemesine geçilmiştir. Önce hikâyenin yer aldığı eser; künyesi, şekil özellikleri ve içeriği gibi hususiyetleri bakımından tanıtılmıştır. Ardından adı geçen halk hikâyesi; “yaratım aktarım özellikleri, şekil

ve yapı özellikleri, içerik özellikleri” olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Çalışmanın sonunda halk hikâyesinin metni Latin harfleriyle günümüz Türkçesine aktararak verilmiştir.

Ali Berat Alptekin, halk hikâyeleriyle ilgili hazırladığı çalışmada bu hikâyenin bir buçuk sayfadan oluşan kısa özetini vermiştir. Metnin başında “Hikâye yazılı kaynaklarda bilinmekte olup üzerinde henüz bir bilimsel çalışma yapılmamıştır.” şeklinde açıklama yapmaktadır (2005, s. 280-281).¹ Bu çalışmayla daha önce neşri yapılmamış olan hikâyenin metninin neşredilerek incelemesinin yapılması amaçlanmaktadır.

1. “Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân”

İncelediğimiz halk hikâyesinin yer aldığı eserin müellifi/mürettibi, basım yeri ve basımevi belli değildir. Eserin farklı tarihlerde basılan metinlerinde de bu bilgiler yer almamaktadır. Kitabın başında herhangi bir giriş bölümü bulunmayıp “*Meşhûr ve müteârif Hoca Nasreddin letâifi kenârında Râz-ı Nihân ile Firûze Sultân hikâyeleri tab olunmuşdur. 1325.*” ifadesi yazmaktadır. Derkenardaki hikâyenin başında ise “*Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*” başlığı yazılmış olup ardından hikâye başlamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin H/1280, H/1285, H/1325, H/1329 gibi farklı tarihlerde basımı mevcuttur. Bu çalışmada H/1325 tarihli metni esas almamızın sebebi metnin daha düzgün olması ve eksik olmamasıdır.

Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân hikâyesinin musannifi konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sözlü gelenek içinde de yer almayan hikâye yazılı kaynaklar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Eser 40 sayfadan oluşmaktadır. Metnin başladığı ikinci sayfanın başında sade bir süsleme yer alırken iç sayfalarda ise metnin dışında herhangi bir süsleme yoktur. Sayfalar 21 satır hacminde olup resim bulununlar daha az hacme sahiptir. Her sayfa içinde bir dikdörtgen, onu da üç taraftan çevreleyen bir çizgi yer almaktadır. Ortadaki dikdörtgenin içinde Nasreddin Hoca latifeleri yer alırken hikâye ise derkenar şeklinde bu metnin üst tarafında başlayıp yan ve alt tarafı şeklinde devam etmektedir. Metnin tamamı harekelidir. İlk sayfada başlayan hikâye 39. sayfada son bulur. Eserde sayfa numaralandırması üçüncü sayfada başlamaktadır. Çift rakamlı sayfaların sol üst, tek rakamlı sayfaların ise sağ üst kösesine numaralar yazılmıştır. Metnin 8, 11, 14, 16, 20, 25, 31. sayfalarında Nasreddin Hoca'nın ilgili latifesiyle ilgili resimler çizilerek çalışmaya görsellik de katılmıştır. Son sayfada ise Nasreddin Hoca'nın türbesinin resmi çizilmiş ve altına da “*Nasreddin Hoca'nın Türbesidir*” ifadesi eklenmiştir. Derkenarda yer alan halk hikâyesi metniyle ilgili herhangi bir görsel yoktur.

2. “Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân”ın Tahlili

Hikâyenin tahlili “yaratım aktarım özellikleri, şekil ve yapı özellikleri, içerik özellikleri” olmak üzere üç başlık altında yapılmıştır.

2.1. Yaratım Aktarım Özellikleri

Eser matbu bir metin olarak Hicri 1325 senesinde neşredilmiştir. Metin içinde yazarı ve basım yeri gibi bilgilere yer verilmemiştir. Hikâye, harekeli olarak aktarılmıştır. Metin içinde herhangi bir noktalama işareti kullanılmamıştır. Sadece şiirlerin başında yer alan başlıklar “*(Beyt-i Şehzâde)*, *(Beyt-i Arap Şâh)*, *(Beyt-i Mâh-firûze)*, *(Aldı Âşık Mesûd)*, *(Aldı Şehzâde)*, *(Medhiyye)*” örneklerinde olduğu gibi parantez içinde gösterilerek hem şiiri kimin söylediği hem de başlık olduğu vurgulanmak istenmiştir. Benzer durum şiirler içinde de “*(Râz-ı Nihân)*,

¹ Ali Berat Alptekin, yazının sonunda “Ramazan Yılmaz, *Derd iyok ile Zülfüsiyah ve Razınihan ile Mahfiruze Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma*, Erzurum 1979, ss. 40-69” çalışmasına atıf yapmaktadır. Yaptığımız araştırmalar neticesinde bu çalışmaya ulaşamamıştır. Muhtemelen bu eser lisans tezi olarak hazırlanmış bir çalışmadır. Hikâye hakkında bilgi veren diğer çalışma da; W. Ruben, “Raznihan ile Mahfiruze”, *Ülkü*, C. XVII, 1942, s. 484.

(*bu Râz-ı Nihân*), (*Mâh-firûze*), (*Bu Râz-ı Nihân'a*), (*Râz-ı Nihân'ı*), (*Râzı*)” şeklinde mahlas olarak da yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle Râz-ı Nihân'ın 26 şiiri (5 tanesi tek hane), Mâh-firûze'nin 2 şiiri, Âşık Mesûd'un tek haneden oluşan 4 şiiri ve Arap şairin 1 manzumesi bulunmaktadır. Metnin sonunda yazar “*Bu dahi burda tamam oldu. Temmet.*” ifadesiyle hikâyenin bittiğini belirtmektedir.

Halk hikâyelerinin mensur kısımlarında atasözlerinden ve deyimlerden anlatımı kuvvetlendirmek, geleneği aktarmak gibi işlevlerle sık sık yararlanır. Hikâye gösteriminin bütünüyle bir parçası olan atasözleri, geçmişteki değerleri ve toplumsal ilişkileri günümüzdeki kültür içinde sunması bakımından ayrı bir işleve sahiptir (Başgöz, 2012, s. 121-122). Neşrettiğimiz hikâyede de anlatımı kuvvetlendirmek için atasözü ve deyim kullanılmıştır. Eserde sadece “*Yolcu yolunda gerek (31)*” atasözü tespit edilmiştir. Deyimlere ise atasözlerine göre daha fazla çok yer verilmiştir. Deyimler, atasözleri gibi kalıplaşmış, toplumun ortak mirası olan kısa ve özlü sözlerdir. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel bir kalıp içinde veya çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir (Aksoy, 1988, s. 140-146). Hikâyede tespit edilen deyimlerin bazılarının günümüzdeki hâllerinden bazı farklılıklarla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin günümüzde “*aklı çıkmak*” şeklinde kullanılan deyim eserde “*aklı dairesinden çıkmak (36)*”; “*feryat etmek*” ise “*feryâd eylemek (20)*” şeklinde kullanılmıştır. Hikâyede; “*yiyip içmek (3)*, *fevt olmak (3)*, *âh zâr etmek (6)*, *kurbân etmek (6)*, *cânı başına sıçramak (7, 36)*, *ağzını aramak (7)*, *cânı sıkılmak (7, 23)*, *gönlü açılmak (7)*, *gönlünü düşürmek (8)*, *kulağına girmemek (9)*, *divâne gibi olmak (11)*, *ciğerini yakmak (17)*, *gönlün eğlemek (17)*, *feryada başlamak (23)*, *feryad etmek (8, 24)*, *feryâd eylemek (20)*, *telef olmak (20)*, *gözüne uyku girmemek (17)*, *uykuya varmak (24)*, *uykuya yatmak (24)*, *mâtem düşmek (26)*, *muradı maksuduna nail olmak (25)*, *yola revân olmak (28)*, *aşka gelmek (35)*, *aklı dairesinden çıkmak (36)*, *kanına girmek (36)*, *taş atmak (38)*, *secde eylemek (39)*” deyimleri tespit edilmiştir. Deyimlerin çoğunluğunun sevgiliye kavuşabilmek için âşığın çektiği sıkıntıları ve zorlukları anlatan bir muhtevaya sahip olduğu görülmektedir.

İkileme, dizelerde sözcüklerin, kelime öbeklerinin ya da eklerinin tekrarlanması hem manzum hem de mensur metinlerde ritmi oluşturan en önemli öğelerden biridir (Aksan, 1999, s. 200). İncelediğimiz hikâyede çok olmamakla birlikte farklı şekilde yapılan ikilemeler kullanılarak ahengin sağlandığı görülmektedir. Aynı sözcüklerin tekrar edilmesiyle yapılan ikilemeler; “*yok yok (10)*, *bir bir (11)*, *cim cim (13)*, *yanık yanık (17)*, *gizli gizli (22)*, *nice nice (28)*, *mahzûn mahzûn (37)*, *fıraklı fıraklı (38)*”dır. Yakın anlamlı kelimelerin kullanılmasıyla elde edilen ikilemeler; “*ayş u işret (5)*, *zevk ü sâfâ (5, 8, 28, 39)*, *vezir vüzerâ (14, 15)*, *çalıp çağırarak (17)*”; *zıt anlamlı kelimelerle oluşturulan ikilemeler “derd dermân (16)*, *gice gündüz (21)*”dür.

Hikâyenin büyük bir kısmı genel olarak padişah, şehzade, valide sultan, Mah-firûze, derviş kişileri arasında geçen diyaloglara dayanmaktadır. Hikâyede bir kişi için “*Padişâh, şâh*”, “*sultân, vâlide, vâlide sultân*”, “*dervîş, dede sultân*”, “*Hüdâ, Rab, Allah*” örneklerinde olduğu gibi birden fazla farklı ifade kullanılmıştır. Bu şekilde hikâyede tek düze bir anlatımdan çıkılıp bağlama dayalı bir ifade biçimine yer verilmiştir.

Hikâyede sık başvurulan anlatım tekniklerinden birisi olan diyalog tekniği edebî metinlerde çok sık kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede kahramanlar arasında bu tekniğin sık şekilde kullanıldığı görülmektedir. Metin boyunca diyaloglar “*der ki, eyitdi, eydür*” ifadeleriyle başlamaktadır. Bu diyalogların bazıları “*der ki..... deyinince eydür*”, “*der ki..... deyinince eydür... deyinince*” şeklinde ikiden fazla konuşma hâlinde de devam etmektedir.

2.2. Şekil ve Yapı Özellikleri

Halk hikâyelerinin girişinde tıpkı masallarda olduğu gibi giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinde kalıplaşmış ifadeler bulunmaktadır. Başlangıçtaki bu kalıp ifadeler gelenek içinde

çoğunlukla taş baskı hikâyelere özgü düşünölmekle birlikte ortaya çıkış şekli itibariyle yazılı edebiyat geleneğine dayandırılmaktadır (Boratav, 1988, s.27). İncelediğimiz hikâyeye geleneksel anlayışa bağılı olarak “*Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivâyet ederler ki...*” şeklindeki kalıp ifadeyle başlamaktadır.

Kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı kısaca ifade etme gibi durumlar halk hikâyelerinde kalıplaşmış sözlerle ifade edilmektedir (Alptekin, 2005, s. 29). İncelediğimiz hikâyede bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlamak için “*... yanmakta olsunlar...*”, “*... böyle büyümekte olsunlar...*”, “*... göndermede olsunlar biz gelelim...*”, “*... eylemekte olsun biz gelelim berü tarafa...*”, “*Bunlar böyle ağlamada olsunlar biz gelelim şehzâdeye.*” gibi geçiş ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca uzun zamanı kısaca ifade etmek için; “*Çok memleketde konup göçerek saz ve türkü söyleyerek derelerden sel gibi ve tepelerden yel gibi ve düz ovalar gelince top gibi bir gün Hindistan’a dahil oldular.*” gibi formel ifadelere yer verilmiştir.

Hikâyenin sonu da “*Birkaç günden sonra şehzâde Mâh-firûze’yi nikâh edüp kırk gün kırk gice düğün idüp iki âşık birbirine kavuşturdular. Bâki ömürlerin zevk ü sâfâ ile geçürdiler.*” kalıp bir dua ifadesiyle tamamlanmaktadır.

Halk hikâyelerinde güzellerin ve çirkinlerin tasviri, tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış cümlelerde ifade edilir (Alptekin, 2005, s. 27). Bu hikâyede de anlatıcı tarafından Mâh-firûze; “*hilâle benzer kaşları, dürr-i sedef [6] dişleri, kâlemkâr parmakları, zenân-ı hadden, gâfûr gerdân, mihr-i Süleymân, iffet-i devrân, rûy-ı bedâhşân ayın on dördüne benzer bir kız ki*” şeklinde tasvir edilmektedir. Hikâyede yaşlı bir kadının tasviri “*Meğer içlerinde üç otuz yaşlı, kazma dişli bir koca karı var idi.*” şeklinde yapılmıştır. Bu tasvir de halk hikâyelerinde sık kullanılan ifadelerdendir.

Halk hikâyesi manzum-mensur karışık bir yapıya sahiptir. Hikâyenin anlatım ve tasvir kısımları (olaylar) mensur, atışma, duygu ve heyecan bildiren kısımları ise manzumdur. Hikâyenin mensur kısmında hikâyeci âşık, tam bir anlatma serbestliğiyle konuşur ve olayın ana hatlarından sapmadan hikâyeye istediği değişikliği verebilirken manzum parçalarında ise herhangi bir değişiklik yapmaz (Boratav, 1988, s. 33-34). Mensur kısımdan manzum parçalara geçerken belirli kalıp ifadeler kullanılmaktadır. Bu durumlarda “*bakalım ne söyledi, sazı eline alup’ne bakalım ne söyledi, sazı eline alup bakalım ne söyledi, aldı sazı eline bakalım ne söyledi/dedi, bakalım ne demiş, sazın eline alup’na ne söyledi*” şeklinde kalıp ifadelerle manzumeye başlanmaktadır.

Manzum-mensur karışık bir yapıya sahip olan hikâyenin 26 ayrı yerinde toplam 33 manzum parça bulunmaktadır. Bu parçaların 2 tanesi beyit, 31 tanesi ise dörtlük nazım birimi şeklindedir. Şiirlerden atışma şeklinde olanlar tek haneden oluşmaktadır. Bazı şiirlerin nazım birimleri kendi içinde düzensizdir. Sayfa 21’in sonunda başlayıp 22’nin başında biten manzumenin nazım birimi diğerlerinden farklıdır. Hikâyenin 24’üncü sayfasının sonunda başlayıp 25’inci sayfasının başında devam eden manzumenin ilk hanesi altı mısra, diğer iki hanesi dörtlük şeklindedir. Metnin 33’üncü sayfasındaki manzumenin ilk iki hanesi dörtlük, son hanesi ise üç mısradan oluşmaktadır.

Hikâyedeki manzum parçaların büyük bir kısmının vezni hece ölçüsüdür. Manzumelerin 30 tanesi 11’li hece ölçüsüyle, 1 tanesi de 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Ancak sayfa 10-11’deki ve 29’daki iki şiir dışında diğerlerinin vezni düzensizdir. Bu da bize hikâyecinin geleneğe hakimiyetinin biraz düşük olduğunu ya da metni yazıya aktarandan kaynaklı bir hata olduğunu göstermektedir.

Metindeki 6 şiir 3 dördlükten ve 14 manzume 4 dördlükten oluşurken 2 şiirin nazım birimleri düzensizdir. Hikâyedeki Şehzâde ile Âşık Mesûd arasındaki atışmadan meydana gelen 9 manzume 11’li hece ölçüsünde ve tek haneden oluşmaktadır. Dördlüklerden meydana gelen 11’li hece ölçüsünde olan şiirler koşma nazım şeklindedir. Sekizli hece ölçüsünde olan bir şiirin nazım şekli ise semaidir.

Metnin 17 ve 18. sayfasında yer alan “(Beyt-i Arap Şâh)” başlıklı şiir “mefâilün-mefâilün-mefâilün-mefâilün” aruz kalıbıyla semâî nazım şeklinde, hikâyenin 32. sayfasındaki “(Medhiyye)” başlıklı manzume ise “fâilâtün-fâilâtün-fâilâtün-fâilün” aruz kalıbıyla dîvân nazım şeklinde yazılmıştır. Fakat şiirlerde aruz kusurları fazladır. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerden ilki 6 beyit, ikincisi 7 beyitten meydana gelmekte ve kafiye örgüleri de “aa-xa-xa-xa-xa...” şeklindedir.

Halk hikâyeleri yapısal olarak belirli epizotlardan meydana gelmektedir. Hikâyenin epizotları maddeler hâlinde şu şekilde sıralanabilir; “a. Kahramanın ailesi ve doğumu, b. Kahramanın ad alması, yetişmesi ve eğitimi, c. Kahramanın âşık olması ve şiir söylemeye başlaması, d. Sevgilinin istenmesi, e. Sevgililerin evlenmelerine engeller çıkarılması, f. Kahramanın gurbete çıkması ve zindana atılması, g. Sevgililerin buluşup kaçmaları, h. Memlekete dönüş ve düğün”:

- a. *Kahramanın ailesi ve doğumu*: Kandeher padişahının ve vezirinin erkek çocukları olmamaktadır. Padişah ve vezir bu üzüntülü durumdan kurtulmak için kıyafet değiştirerek yolculuğa çıkarlar. Yolda giderken karşılaştıkları bir derviş, onun padişah olduğunu anlar ve bunun üzerine padişah, dervişi sarayına davet eder. Bir gece padişahın rüyasına derviş girip çocuk sahibi olması için bir cami ve bir çeşme yaptırmayı gerektiğini söyler. Padişah cami ve çeşmeyi yaptırdıktan belirli bir süre sonra erkek çocuğu dünyaya gelir.
- b. *Kahramanın ad alması, yetişmesi ve eğitimi*: Padişah çocuğunun adını koyması için dervişi çağırır ve o da çocuğun adını Râz-ı Nihân koyar. Çocuk büyüyüp bir hocadan ders almaya başlar.
- c. *Kahramanın âşık olması ve şiir söylemeye başlaması*: Kahramana eğitim aldığı bir dönemde rüyasında aksakallı bir kişi tarafından önce kiminle evleneceği söylenir. İkinci rüyasında ise kızı oğlana gösterip ikisine de aşk badesi içirir. Ertesi gün Râz-ı Nihân hastalanır ve bu durum ailesine söylenir. Fakat onun derdini kimse anlamaz. Oğlan lalasıyla gezdiği esnada kahvede gördüğü âşıkları saraya getirtip onlarla çalıp söylerken Hind padişahının kızına âşık olduğu anlaşılır. Padişah, oğlunu lalasıyla sahralara gezmeye gönderir ve gezerken Ruşen Yaylası’nda gördüğü kızlarla söyleşip tekrar saraya döner.
- d. *Sevgilinin İstenmesi*: Padişah oğlunun durumuna çare bulmak için divanını toplar ve orada Hind padişahına mektup yazılması kararı çıkar. Durumu anlatan mektup yazılıp Hind padişahına gönderilir. Mâh-firûze de aşk ateşiyle yanıp tutuşmakta olup padişah buna çare bulma telaşındadır.
- e. *Sevgililerin evlenmelerine engeller çıkarılması*: Hind padişahı, Kandeher padişahının mektubunda istediklerini kabul etmez ve Râz-ı Nihân gelirse kızını vereceğini belirten mektubu gönderir. Bunun üzerine oğlan, kıza babasının bu şartı kabul etmediğini belirten bir mektup gönderir. Oğlanın babası ve annesi de onun Hind diyarına gitmesine engel olurlar. Fakat padişahın rüyasına giren aksakallı zatın izin ver demesi üzerine oğlana annesi ve babası Hind diyarına gitmesine izin verirler.

- f. *Kahramanın gurbete çıkması ve zindana atılması*: Oğlan yolculuk esnasında uğradığı yerlerde âşık meclislerine katılıp çalıp söyler. Hindistan'a vardığında kızla mektuplaşır ve onun yönlendirmesiyle padişaha methiye yazıp takdim eder. Padişah oğlanı saraya davet edip çalıp söyler. Bir gün kızla söyleşirken birbirlerini görüp bayılınca padişah oğlanın Kandehar padişahının oğlu olduğunu anlar ve onu zindana attırır.
- g. *Sevgililerin buluşup kaçmaları*: Kız, oğlanı kurtarmak için babasına ne kadar dil dökse de işe yaramaz. Bir gece yarısı kıyafet değiştiren kız, zindana oğlanın yanına gidip onunla buluşur. İki âşık görüşürken Hızır Aleyhisselam gelir ve bunlara gözlerini kapattırıp bir anda Kandehar diyarına götürür.
- h. *Memlekete dönüş ve düğün*: Oğlunun geldiğini gören padişah sevinip kırkı gün kırk gece düğün yapıp Râz-ı Nihân'la Mâh-firûze'yi evlendirir.

2.3. İçerik Özellikleri

Halk hikâyelerinin ana konusu aşktır. İncelediğimiz hikâyenin de konusunu Mâh-firûze ile Râz-ı Nihân arasında geçen aşk macerası oluşturmaktadır. Bununla birlikte ana konuya bağlı olarak gelişen farklı durumlar da hikâyede karşımıza çıkmaktadır.

Halk hikâyelerinde kahramanlar genellikle tek olup olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler (Cemiloğlu, 1999; Alptekin, 2005, s. 31). İncelediğimiz hikâyede de Râz-ı Nihân'ın dünyaya gelişi bu şekilde gerçekleşmektedir. Hikâyede hiç erkek çoğu olmayan padişah, aynı durumdaki veziriyle tebdil-i kıyafetle yolculuğa çıkarlar. Yolda bir dervişle karşılaşır ve derviş bunun padişah olduğunu anlar. Sonra onu sarayına davet eder ve bir gece derviş, padişahın rüyasına girerek erkek evlat sahibi olabilmesi için bir cami ve bir çeşme yaptırması gerektiğini söyler. Aradan geçen kısa bir süre sonra padişahın erkek bir evladı dünyaya gelir. Burada Mustafa Cemiloğlu'nun belirttiği doğum öncesi motiflerden "kıyafet değiştirerek vezirle seyahate çıkma, dervişle karşılaşma, dervişin padişahı tanınması, padişahın derdinin çaresini söylemesi ve padişahın hanımının hamile kalması" (1999, s. 119-144) hikâyede geçmektedir.

Kahramanın dünyaya gelmesinde yardımcı olan aksakallı ihtiyar (Pir, Derviş, Hazret-i Hızır vb.) daha sonra kahramana ad verilmesinde de karşımıza çıkmaktadır (Alptekin, 2005, s. 32). Hikâyede padişahın erkek evladı dünyaya geldikten belirli bir süre sonra padişah, çocuğunun adını koymak için dervişten ricada bulunur: "*Günlerden bir gün padişâh şehzâdenin ismini koymak murâd eyledikde dervîşi yanına davet eyleyüp şehzâdenin ismini dervîşe havâle eyledi. Dervîş dahi şehzâdenin ismini Râz-ı Nihân olsun didi.*". Derviş de çocuğun adını Râz-ı Nihân koyar.

Halk anlatılarında kahramanların âşık olmaları kaynaklarda genellikle dört şekilde (Alptekin, 2005, s. 32) belirtilmekle birlikte masallar üzerine yapılan bir çalışmada on dokuz farklı şekilde âşık olma şekli tespit edilmiştir (Atlı, 2018). Ele aldığımız hikâyede ise Râz-ı Nihân'a ilk rüyasında aksakallı bir pir tarafından önce bu dünyada evleneceği bir kız olduğu müjdesi verilir. Sonraki rüyasında ise evleneceği kız gösterilip kimin kızı olduğu söylenir ve şehzadeye dolu içirilir.² Şehzade bu şekilde kıza âşık olur. Rüyada dolu içerek âşık olmanın bir devamı olarak şehzade yarı baygın, feryat ve figan içinde, ağlar vaziyette uyanarak kendine gelir:

² "Pir elinden bade içme" motifi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız. Umay Günay, *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2008.

“Meğer bir cuma gicesi şehzâde Yâsin-i Şerîf ve Fâtîha-yı Şerîfi okuyup hâba vardıkda şehzâde rüyâsında aksakallı nûrânî yüzlü bir zât-ı şerîf zuhûr idüp şehzâdeye der ki “Oğlum senin için bu dünyâda bir kız kısmetin vardır.” deyüp gözden nihân oldu. Şehzâde uykudan uyanup rüyâsını hocaya hikâye eyledi. Hocası dahi tabir-i rüyâ edüp “Baban duymasın senin şimdi kız almak zamânın değildir, dersine bak.” deyüp kelâmı kesdi. Ferdâsı yine şehzâdenin rüyâsında ol pîr-i muhterem zuhûr idüp dahi yanında bir kız var idi ki hilâle benzer kaşları, dürr-i sedef [6] dişleri, kâlemkâr parmakları, zenân-ı hadden, gâfûr gerdân, mihr-i Süleymân, iffet-i devrân, rüy-i bedâhşân ayın on dördüne benzer bir kız ki doğuran anasına ve babasına rahmet el-hâsıl-ı kelâm ol pîr-i muhterem kızın elinden tutup “İşte şehzâdem kısmetin budur.” deyüp eyitdi. Şehzâde böyle olmaz dur imdi sana bir câm-ı aşk sunayım muhabbet ateşi ne imiş anlayasın. Şehbâyı câmindan doldurup şehzâdeye sundu. Şehzâde dahi nûş etdi ve nısf-ı kadeh dahi Mâh-firûze Sultân’a ol dahi nûş etdi ve eyitdi “Şehzâdem bu kız, Hind pâdişâhının kızıdır.”. Hind gözden nihân oldu. Hikmet-i Hüddâ kıza bu minvâl üzere rüyâsında şehzâdeyi göstermişler. El-hâsıl-ı kelâm şehzâdeye geldi uykudan uyanup ağız burnu karma karışık kızın aşk ateşiyle ciğzerinin başından fitil almaya başladı. Âh zâr ederek yakasın çak, gözünden yaş, yağmur danesi gibi revân olurdu.”

Halk hikâyelerinde zamanı anlatıcı tayin etmekte olup bilinen bir zaman aralığı ya da kesin bir tarih söz konusu değildir. Bu sebeple anlatıcı genellikle çok küçük zaman dilimleri üzerinde pek durmaz ve kalıp sözlerle zamanı kısaltmaya çalışır (Makas, 2002, s. 71-72). İncelediğimiz hikâyede de “Günlerden bir gün, bir gün öteden, bir gün, bir gice yarısı, bu gice, şehzâde dahi beş altı yaşına bastı, bir Cuma gicesi, o akşam, akşam olup, akşamüzeri, sabah olup, yarım saat, az vakit içinde, ertesi gün, bir Cuma selamlığı, birkaç günden sonra, kırk gün kırk gice” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu zaman ifadeleri aynı zamanda belirsiz bir zamanın olduğunu göstermektedir. Hikâyenin olay örgüsünde hareketle vaka süresini yaklaşık yirmi otuz arası gibi zaman dilimi olarak belirtilebilir.

Hikâyenin şahıs kadrosuna bakıldığında toplumun her katmanından kişilerin yer aldığı görülmektedir. İncelediğimiz hikâyenin ana kahramanları Râz-ı Nihân ile Mâh-firûze’dir. Erkek kahraman bir padişahın tek erkek evladı olup halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi bir şark memleketindedir. Sevdiğine ulaşmak için her türlü zorluğa göğüs geren ve bu uğurda tüm zorluklara katlanan mücadeleci bir yapıya sahiptir. Hikâyenin kız kahramanı sosyal açıdan halk hikâyelerinde sık karşılaşılan bir padişahın tek evladıdır. Babasının yanında mutlu bir hayat sürmektedir.

Hikâyede olayların merkezinde bulunan ve erkek kahramanın ve sevgilisinin dışında önemli rolleri bulunan kişiler de vardır. Ana kahramanların dışında onların yakın çevreleri; Râz-ı Nihân’ın babası Kandeâr (Horasan) padişahı, Râz-ı Nihân’ın annesi vâlîde sultân, Mâh-firûze’nin babası Hind padişahı (şah), Mâh-firûze’nin annesi. İdareci ve yöneticiler; “Hekimoğlu Yakûb (vezir), mimarbaşı, vezirler, ehl-i divan”. Yardımcı tipler; “Hızır Aleyhisselam, derviş (Dede Sultan), hoca, halayıklar, lala, Lokman Hekim, koca karı, iki babayığit, padişahın nedimleri, müjdecî, celladlar, zindancı, Arap şair, Âşık Mesud”. İnsan dışında ise at yer almaktadır.

Anlatılarda şahıs kadrosundaki kişilerin içinde buldukları şartlar mekânı şekillendiren unsurlardır. Mekân anlatılarda ifade edilen olaylar zincirinin sahnesi durumundadır (Aktaş, 1991, s. 141). Halk hikâyelerindeki mekân dünyadır. Bu mekânlar bazen çok dar olurken bazen de geniş bir alana yayılmaktadır (Alptekin, 2005, s. 40). Hikâyedeki olayların geçtiği geniş mekânlar; Kandeâr (Horasan), Hindistan, Yemen, Bağdat, Mağrip Diyarı, Muş’tur. Dar mekânlar; saray, câmi, kahve, harem, Hasan Kalesi, Ruşen Yaylası, zindan olarak sıralanabilir. Buradan hareketle hikâyenin geniş bir alanda geçtiği ve doğu bölgesinde teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Mekânlardan hareketle hikâyenin yerleşik hayata geçilen bir dönemde teşekkül ettiği çıkarımı yapılabilir. Hikâyenin aktarıcısı genellikle yer isimlerini zikrederek

geçirtmekte ve çok fazla ayrıntıya girmemektedir. Genel itibarıyla mekânın ana merkezi hikâyenin başlarında Horasan, devamında ise Hindistan'dır. Hikâyede geçen ve yukarıda zikredilen diğer mekânlar da olayların akışına göre kronolojik bir vaka zamanına bağlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kahvehanelerde âşık fasıllarının düzenlenmesi ve padişahın sarayında âşıklara yer vermesi de o dönemin insanların yaşam tarzları ve bu geleneği ne kadar önemsediklerini göstermektedir.

Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla bitmektedir. Birçok hikâyede âşıkların başından çeşitli maceralar, olaylar geçmekle birlikte sonunda kavuşmaktadırlar (Alptekin, 2005, s. 39). İncelediğimiz hikâyede de Mâh-firûze ile Râz-ı Nihân ailelerinin her türlü engellemelerine rağmen sonuçta düğün yapıp evlenerek ömürlerini mutlu bir şekilde geçirirler.

SONUÇ

Bu çalışmada yazılı kaynaklarda "*Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*" ismiyle bilinen Arap harfli halk hikâyesinin metninin neşri ve tahlili yapılmıştır. Hikâye; "yaratım aktarım özellikleri, şekil ve yapı özellikleri, içerik özellikleri" olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Çalışmanın sonunda halk hikâyesinin metni Latin harfleriyle günümüz Türkçesine aktararak verilmiştir.

Hikâyenin yer aldığı eser matbu bir metin olarak Hicri 1325/1907 senesinde yazılmıştır. Eserin yazarı, basım evi ve basım yeri gibi bilgiler bulunmamaktadır. Hikâye, bu eserde derkenar olarak yazılmış ve harekeli olarak aktarılmıştır. Metin içinde noktalama işareti kullanılmamıştır.

Anlatımı kuvvetlendirmek için hikâyede atasözü ve deyim kullanılmıştır. Eserde sadece bir atasözü tespit edilmiştir. Deyimlere ise atasözlerine göre daha çok yer verilmiştir. Hikâyede farklı yapılarda oluşturulan ikilemeler kullanılarak ahenk sağlanmıştır. Ayrıca hikâyede kahramanlar arasında diyalog tekniğinin sık şekilde kullanıldığı görülmektedir. İncelediğimiz hikâyede giriş formeli, bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlamak ve uzun zamanı kısaca ifade etmek için geçiş formelleri, hikâyenin sonunda da bitiş formeli kullanılmıştır. Hikâyede kahramanların tasvirleri ve tanıtları tıpkı masallarda olduğu gibi kalıp ifadelerle yapılmıştır.

Manzum-mensur karışık bir yapıda olan hikâyedeki 33 şiirin 2'si beyit, 31'i ise dörtlük nazım birimindedir. Atışma şeklinde olan şiirler tek haneden oluşmaktadır. Bazı şiirlerin nazım birimleri ise düzensizdir. Hikâyedeki şiirlerin 31'i hece ölçüsündedir. Bir şiir 8'li, diğerleri 11'li hece ölçüsüyle yazılmış olup iki şiir dışında diğerlerinin vezni düzensizdir. Bu durum hikâyecinin geleneğe hakimiyetinin biraz düşük ya da metni yazıya aktarandan kaynaklı bir durum olduğunu göstermektedir. 11'li hece ölçüsündeki şiirlerin nazım şekli koşma, sekizli hece ölçüsündekinin ise semaidir. Metindeki iki şiir aruz ölçüsüyle yazılmış olup şiirlerin nazım şekilleri semâî ve dîvândır. Fakat şiirlerde aruz kusurları fazladır. Aruz ölçüsüyle yazılan şiirlerden ilki 6 beyit, ikincisi 7 beyitten oluşmaktadır.

Hikâyenin epizot sırası; "a. Kahramanın ailesi ve doğumu, b. Kahramanın ad alması, yetişmesi ve eğitimi, c. Kahramanın âşık olması ve şiir söylemeye başlaması, d. Sevgilinin istenmesi, e. Sevgililerin evlenmelerine engeller çıkarılması, f. Kahramanın gurbete çıkması ve zindana atılması, g. Sevgililerin buluşup kaçmaları, h. Memlekete dönüş ve düğün" şeklindedir.

İncelediğimiz hikâyenin konusunu Mâh-firûze ile Râz-ı Nihân arasında geçen aşk macerası oluşturur. Bununla birlikte ana konuya bağlı olarak gelişen farklı durumlar da hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede Râz-ı Nihân'ın doğumu olağanüstü bir şekilde gerçekleşir. Kahramanın dünyaya gelmesinde yardımcı olan aksakallı ihtiyar aynı zamanda ona isim de vermektedir. Halk anlatılarında sık karşılaşılan rüyada pîr elinden bade içerek âşık olma

motifi hikâyede yer almaktadır. Râz-ı Nihân rüyâsında pîr elinden bade içerek Mâh-firûze’ye âşık olmaktadır.

Halk hikâyelerinde zamanı anlatıcı tayin etmekte olup bilinen bir zaman aralığı ya da kesin bir tarih söz konusu değildir. Bu sebeple anlatıcı genellikle çok küçük zaman dilimleri üzerinde pek durmaz ve kalıp sözlerle zamanı kısaltmaya çalışır. Hikâyede kullanılan zaman ifadeleri okuyucuya belirsiz bir zamanın olduğunu göstermektedir. Olay örgüsünden hareketle hikâyenin vaka süresi yaklaşık olarak yirmi otuz yıl gibi belirtilebilir.

Hikâyenin şahıs kadrosuna bakıldığında toplumun her katmanından kişilerin yer aldığı görülmektedir. İncelediğimiz hikâyenin ana kahramanları Râz-ı Nihân ile Mâh-firûze’dir. Erkek kahraman bir padişahın tek erkek evladı olup halk hikâyelerinin genelinde olduğu gibi bir şark memleketindedir. Hikâyenin kız kahramanı sosyal açıdan halk hikâyelerinde sık karşılaşılan bir padişahın tek evladıdır. Hikâyede olayların merkezinde bulunan ve erkek kahramanın ve sevgilisinin dışında önemli rolleri bulunan kişiler de vardır. Hikâyede yer alan kişiler ana kahramanların dışında onların yakın çevreleri, idareci ve yöneticiler, yardımcı tipler şeklinde sınıflandırılabilir.

Olay örgüsünden hareketle hikâyenin geniş bir alanda geçtiği ve doğu bölgesinde teşekkül ettiği anlaşılmaktadır. Mekânlardan hareketle hikâyenin yerleşik hayata geçilen bir dönemde teşekkül ettiği söylenebilir. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla bitmektedir. Bu hikâyede de Mâh-firûze ile Râz-ı Nihân ailelerinin her türlü engellemelerine rağmen evlenerek mutlu bir şekilde yaşarlar.

METİN³

HİKÂYE-Yİ MÂH-FİRÛZE SULTÂN İLE RÂZ-İ NİHÂN

Râviyân-ı ahbâr ve nâkilân-ı âsâr şöyle rivâyet ederler ki Kandahâr memleketinde bir padişâh var idi. İsm-i devleti Şevket-nümâ tesmiye kılınmış idi. Hükûm-i hükümet ve adl-i âdalet sahibi idi. Velâkin dâr-ı dünyâda bir erkek evlâdı olmadığından leyl ü nehâr kasâvet deryâsına müstağrak idi. Ve bundan başka hiç endişe ve kederi yok idi. Günlerden bir gün yine evlâd hâtırına düş olmağla Cenâb-ı Hak ve Feyyâzı Mutlak hazretlerine niyâz eder ki “Ey Âlimü’s-sırrı ve’l-hafiyâtın on sekiz bin âlemi yokdan var eyleyen ve cümle mahlûkun murâdını halk iden sensin. Ancak benim kemâl-i derece saltanatım yerinde lâkin dâr-ı dünyâda erkek evlâdım yok. Benim fevtimden sonra tahtıma cülûs edecek **[3]** kimsem yoktur. Yiyip içtiğim yürüyüp gezdiğim kendime zehr mesâbe olur.” deyü Cenâb-ı Hakk’a tazarru ve niyâz ederdi. Amma bu pâdişâhın bir akıldâne veziri var idi. İsmine Hekimoğlu Yakûb derler idi. Ve ol vezirin dahi zürriyeti yok idi. Velâkin hâtırına kasâvet getirmeyip tevekkül bâbında idi. Bir gün padişâhı mezbûr kızı davet edip der ki “Ey benim vezirim, seninle bizim hâlimiz neye müncer olup ancak ihtiyâr hâlim olup irtihâl-i dârî bekâ olduktan sonra tahtımı cülûs edecek kimsem yoktur. Bari seninle bir tarafa gidelim.” deyüp bunlar tebdîl-i kıyâfet olup memleket geç ü güzâr etmekte iken bir gün öteden pür-nûr kıyâfet, elinde asa dervîş bunlara selâm verüp bunlar dahi alup padişâh eydür “Dede Sultân nereden gelüp nereye gidersin?” deyince dervîş eydür “Padişâhım mağrib diyârından çıkup seyyâh ederim. Amma mürşidim fevt olmuş deyü hâber aldım. Şimdi mürşidim tarafına gitmek vâcib oldu.” deyü sükût etdi. Padişâh eydür “Dede Sultânım sen benim padişâh olduğumu neden bildin?” dedi. Dervîş eyitdi “Padişâhım bu kemâl, bu cemâl ve bu şecaât kimsede yoktur ancak padişâhlara mahsûsdur” dedi. Padişâh eydür “Sen benim padişâh olduğumu bildin. Gönümdeki murâdımı dahi bilirsün”. **[4]** Şimdi dervîş gelüp eyitdi “Padişâhım neye muzâyakat var ki benden dermân istersin?” dedi. Padişâh eyitdi “Gerçek hiçbir şeye muzâyakam yoktur ancak dâr-ı dünyâda bir erkek evlâdım olmadı illâ serim saltanatım başıma zindândır.” deyüp el-hâsıl dervîşin elinden tutup saraya geldiler. Dervîş çok ilim, simya ve havâs gösterip bir müddet böylece

³ Metnin aktarımında transkripsiyon işaretleri kullanılmayıp sadece uzunluklar “^” işaretiyle belirtilmiştir. Metnin aslında noktalama işareti bulunmadığı için uygun yerlere noktalama işaretleri eklenmiştir.

oldular. Bir gice padişâh istihâre edip rüyâsında bu dervîş mübârek gelüp padişâha eydür “Ey benim hünkârım eğer sen erkek evlâd istersen bir câmi-i şerîf ve bir çeşme binâ eyle. Bir erkek evlâdın olur.” deyüp gözden nihân oldu.

Şimdi padişâh uykudan uyanup dervîşi yanına davet idüp rüyâyı hikâyet ider. Dervîş dahi tabîr eyledikden sonra padişâh “Mimârbaşı gelsün” deyü emir eyledi. Mimârbaşı dahi huzûra geldikde padişâh câmi-i şerîf ve çeşme binâ için fermân buyurdu. Mimârbaşı dahi “Fermân padişâhın.” deyüp câmi ve çeşme temeline mübâşeret eyleyüp yanmakda olsunlar amma bu tarafda hikmet-i Hüdâ, padişâhın haremindedir sultânı hâmile olup vakti tamam oldukda dünyâyâ bir erkek evlâdı zuhûr eyledi. Şah dahi ziyâdesiyle mesrûr olup kırk gün [5] kırk gice sûr-ı hümâyûn olarak ayş u işret ve zevk ü sefâyâ müstağrak oldular. Günlerden bir gün padişâh şehzâdenin ismini koymak murâd eyledikde dervîşi yanına davet eyleyüp şehzâdenin ismini dervîşe havâle eyledi. Dervîş dahi şehzâdenin ismini Râz-ı Nihân olsun didi. İşte şehzâde böyle büyümekde olsun bunun dahi arası çok geçmeyüp dervîş dahi ol mahalden sırr-ı nihân olup rûzigâra karışdı. İşte şehzâde dahi beş altı yaşına kadem basdı. Şehzâde için bir hoca tayin edüp okutmaya başladı. Meğer bir cuma gicesi şehzâde Yâsin-i Şerîf ve Fâtiha-yı Şerîfi okuyup hâba vardıkda şehzâde rüyâsında aksakallı nûrânî yüzlü bir zât-ı şerîf zuhûr idüp şehzâdeye der ki “Oğlum senin için bu dünyâda bir kız kısmetin vardır.” deyüp gözden nihân oldu. Şehzâde uykudan uyanup rüyâsını hocaya hikâye eyledi. Hocası dahi tabir-i rüyâ edüp “Baban duymasın senin şimdi kız almak zamânın değildir, dersine bak.” deyüp kelâmı kesdi. Ferdâsı yine şehzâdenin rüyâsında ol pîr-i muhterem zuhûr idüp dahi yanında bir kız var idi ki hilâle benzer kaşları, dürr-i sedef [6] dişleri, kâlemkâr parmakları, zenân-ı hadden, gâfûr gerdân, mihr-i Süleymân, iffet-i devrân, rûy-ı bedâhşân ayın on dördüne benzer bir kız ki doğuran anasına ve babasına rahmet el-hâsıl-ı kelâm ol pîr-i muhterem kızın elinden tutup “İşte şehzâdem kısmetin budur.” deyüp eyitdi. Şehzâde böyle olmaz dur imdi sana bir câmi-ı aşk sunayım muhabbet ateşi ne imiş anlayasın. Şehbâyı câmindan doldurup şehzâdeye sundu. Şehzâde dahi nûş etdi ve nisf-ı kadeh dahi Mâh-firûze Sultân’a ol dahi nûş etdi ve eyitdi “Şehzâdem bu kız, Hind pâdişâhının kızıdır.”. Hind gözden nihân oldu. Hikmet-i Hüdâ kıza bu minvâl üzere rüyâsında şehzâdeyi göstermişler. El-hâsıl-ı kelâm şehzâdeye geldi uykudan uyanup ağzı burnu karma karışık kızın aşk ateşiyle ciğerinin başından fitil almaya başladı. Âh zâr ederek yakasın çak, gözünden yaş, yağmur danesi gibi revân olurdu. Bir gün bu hâl sarayda halâyıklar yüzüne rast gelüp şehzâde yanına gelüp “Efendim niçün ağlarsın. Bu hâl ne hâldir söyle cümlemiz yoluna başımızı kurbân edelim.” dediler ise de şehzâde ağzından asla bir kelâm çıkmadı. Lâkin halâyıklar usûlüyle vâlidesine şehzâde ağlar ve gül yüzü solmuş [7] dahi haber verdiler. Vâlidesinin dahi cânı başına sıçrayup şehzâdenin yanına geldi. “Gözüm nûru ciğer küşem bu hâl nedir? Niçün ağlarsın ve benzin neden solmuş? Eğer bir kimseden incindin ise tez bana söyle cümlesin ateşe yakayım. bu ne mümâsil-i kelâm ile şehzâdenin ağzın aramaya başladı ise de şehzâde anasına dahi hiç cevâp vermedi. Vâlide Sultân dahi padişâha gidüp ahvâli birbir nakl eyledi. Padişâh emr edüp şehzâdeyi yanına çağırup şehzâde dir tebessüm ederek huzûr-ı padişâha gelüp padişâh dahi şehzâdenin ağzını aramak tarîkiyle bazı kelâm ve sohbetler söyledi ise de şehzâde “Efendim babacığım bir tarafından kederim yokdur hemân ancak cânım sıkılıp.” deyü cevâp verdi. Pâdişâh eyitdi “Ey oğlum, lâlânı yanına alup sahralarda gezin. Gönlün açılın” dedi. Şehzâde babasının emrini yerine getirmek için lâlâsını yanına alup tebdîl-i kıyâfet gezmeye başladılar. Meğer ol memleketde bir büyük kahve derûnunda birtakım şâirler saz çalup çağırılmakda idiler. Bu aheng şehzâdenin kulağına gidüp “Aman lâlâciğim şunları alup saraya gidelim.” deyü ibrâm edince “Emri efendim şehzâdem.” deyü şâirleri saraya getürdi. Hâsıl-ı kelâm şâirler o ahşam yiyüp [8] için zevk ü sâfâ ve sazlarıyla fasıl eylemekde amma harem tarafı bunları temâşâ ederlerdi. Şehzâde bunları dinleyüp dururken aşkı galebe edüp bir âh-ı serd çeküp bu beytleri söylemeye başladı hemân:

(Beyt-i Şehzâde Râz-ı Nihân)

Âh ider âşıklar derdinden
Bilmezler âşıkların kalbinde ne var
Kanlı yaşlar döker çeşm-i narından
Cemâli yâr için leyl ü nehâr

Muhabbet şemine yanar pervâne
Raks harâm olur sözü hicrâna
Bülbül feryâd ider gül-i handâna
Bu hâle kesb iden anı gülizâr

Sevdâ dedikleri geldi başıma
Terahhüm etmedi bu genç başıma
Bir yâr için yakın ol savaşıma
Tıfl iken ben oldum çâr hem nâ-çâr

Haber verin benim ol şâh babama
Abdâl olup girem gayrı ihrâma
Benden selâm olsun serv-i hırâma
Râz-ı Nihân gidüp cânânın arar

deyüp kelâmı kesdi amma içerüde harem tarafından bir vâveyle kopup “Vay bizim şehzâde gönlün gâlibâ bir yâre düşürmüş. Zîrâ bu sâd söz bilür ne acayıp seyrândır. Bu keyfiyete efendimiz haberdâr mıdır?” deyüp kelâmı uzatmayalım şehzâdenin vâlidesinin dahi haberi [9] yok idi. Halâyıklar mâcerâyı olduğu gibi nakl edince Vâlide Sultân, “Şehzâdem bu tarafa gelsün.” deyü hareme davet edüp vâlidesinin yanına gitdi. Vâlide Sultan eyitdi “Oğlum sen çalgı çalup çağırmissın sana ayıp değil midir? Zirâ sen bir pâdişâh şehzâdesin sonra âlem duyar da sana ne derler. Şânımıza zül değil midir? Aman evlâdım sakın bir dahi bu misâlli iş işleme.” deyü nasihat eyledi. Şehzâdenin bu kelâmlar dahi kulağına girmeyüp der ki “Ey benim sâdik ve muhabbet cân pâresi vâlidem. Sen benim hâlimden ağâh olmayup söylersin. Bâri bir kerre hâlin nedir deyü suâl eyle. Zirâ yazıktır benim genç yaşım.” deyüp ağlamaya başladı. Vâlidesinin yüreği tahammül edemeyüp der ki “Nedir söyle bana derdine dermân olayım.” deyüp ol dahi ağlamaya başladı. Şehzâde eyitdi “Devletlü anam, ben sana derdimi dil ile tarif edemem lakin emr eyle bana bir saz getürsünler. Sana ol vakit derdimi beyân edeyim.” deyü kati cevap eyledi. Vâlide Sultân dahi emr eyleyüp şehzâdeye bir saz getürdüp verdiler. Şehzâde dahi saz[a] bir düzen verüp bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Bir Cuma gicesi hûba varmışdım
Geldi bir perî bana gösterdi seyrân
Gavvas olup bahr-ı aşka dalmışam [10]
Nihâyeti yokdur deryâ-yı ummân

Doldurup bâdesin bir bana sundu
Sahbâ-yı dem verüp câna dokundu
Sevdiğim ol dilber maan bulundu
Bakdım ki yanımda ol mihr-i tâbân

Ben anın aşkından sarardım soldum
Bu sevdâ hâletin kendimde buldum
Şimden gerü ol dildâra kul oldum
Ne kadar ırâktır Hind ü Horasan

Saklarım kalbimde sırrımı dâim
Kimseye vasf etmem bu garib hâlim
Dile destân olur benim hâlim
Söyleme kimseye ey Râz-ı Nihân

Böyle söyleyüp sazı yanına bıraktı. Bilmedi halâyıklar ve Vâlide Sultân dahi taaccübde olup “Ey âlimü’s sırrı ve’l-hafıyyatın, bu ne hikmetdir.” deyü tahayyür âlemine başın saldı amma şehzâdenin söylediği şeylerden bir şey anlamadı ise de bu kelâmlar gâyet kendine hoş gelüp eyitdi “Şehzâdem bu nasıl esrârdır şunu bana beyân eyle sana yok yok ve yoluna cân başım fedâ olsun.” deyüp çok recâ eyledik de şehzâde dahi tekrâr sazı eline alup bakalım vâlidesine ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Seversen ey cânım evlâdım nene
Söyle Hindistan’a bir haber gitsün **[11]**
Hançer urdu girer çıkar sîneme
Tabîbim lokmâna bir haber gitsün

Sevdiğim görmişem rüyâ içinde
Hilâf değil mutlak dünyâ içinde
Bir kafesde bülbül güyâ içinde
Murg-ı semen cânâ bir haber gitsün

İrfân olan anlar ehl-i rumûzu
Kahırla geçürdim ol şeb-i rûzı
Hind padişâhının Mâh-firûzı
Gönderin sultâna bir haber gelsün

Yohsa bu şehzâde elinden gider
Bir cevâb kat eyle nene dilinden
Gel sakın şol benim çeşm-i serimden
Râzıdan ol cânâ bir haber gitsün

Böyle deyüp sazı elinden bıraktı amma Vâlide Sultan bir parça anlar gibi oldu. “Eyvâh benim evlâdım rüyâsında Hind padişâhının kızını göstermişler ve birâz dahi işret vermişler. Şimdi benim evlâdım divâne gibi olmuş. Bu keyfiyeti şah babasına haber edin çâresini bulsun.” deyüp padişâhına ifâde eylediler. Padişâh şehzâdeyi davet idüp “Gel oğlum şehzâdem doğru söyle saklama benden. Biz senin dardına dermân, Hudâ kerimdir.” deyüp şehzâdenin yüzüne güldü. Şehzâde dahi başına geleni bir bir nakl ve beyân eyledi. Pâdişâh eydür “Var lâlân ile bir mikdâr **[12]** sahralarda zevk eyle. İnşallahu teâlâ ben dahi çâresin görmeye bakayım.” dedi. Şehzâde lâlâsını alup Rûşen Yaylası’na geldi. Meğer ol yaylada birtakım güzel kızlar var idi. Şehzâde bunları görünce merâkı kalkup elinde saz olmadığından bir ağaç derecesini sazı ittihâz idüp bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Tâlibi çok güzel yayla bu yayla
İçinde yok Mâh-firûze ranâ
Kul olmuş kızlar hirâm iderler
Bu dünyâyı bana harâm iderler

Safâdır bu seyrân-ı gül arasında
Bir takımı kalmış yol arasında
Salınup gezerler yol arasında
Birbirine durup kıyâm iderler

Her tarafı Rûşen bağı letâfet
Dilberler birbirini iderler davet
Temâşa-yı gülşen misâli cennet
Salınup gezmeye endâm iderler

Vah benim sevdâlı başıma eyvâh
Râz-ı Nihân oldu her şeyde âgâh
Hâlimden bilmedi neyleyim eyvâh
Vâkif-ı esrâr tamâm iderler

Şimdi şehzâde böyle söyledikde ol mahalde ne kadar kız var ise şehzâdenin başına üşdiler. [13]
Meğer içlerinde üç otuz yaşlı, kazma dişli bir koca karı var idi. Şehzâdenin yanına gelüp eyitdi; “Oğlum benim bu genç yaşuma bakup hâlime münâsip bir türkü söyle.” deyüp şehzâde dahi hâtırı için bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Bir güzel gördüm üç otuzunda
Cemâline bakanın işi rast gitmez
Arzûm kaldı anın şol fôtüründe
Güzellerde mâtem artar yas gitmez

Eğri fôtür yapmış sallanır başı
Gitmiş kafes kuşu dökülmüş dişi
Cim cim büren üzre kalemdir kaşı
Cenâze namâzına hiçbir nâs gitmez

Neler var Hakk’ın gazab sıfâtı
Gören görmüşdür vech-i murâdı
Vücûdunda olan âb-ı hayâtı
Fötör hayâlinden alnımız gitmez

Râz-ı Nihân dime vâlidendir bu
Bir büyük bahçeye etmeli korku
Arkası davlunbaz (?) oyunudur börü
Karnından şeytânı hannâs gitmez

Böyle lâtife tarikiyele söyledikde şehzâde, kızlara nazar idüp gördüğü benzer bir kız vardır yine bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde) [14]

Cemâl cemâle benzer imiş
Cemâlin vâ hayfâ güzel
Kaşın hilâle benzer imiş
Nev-mâhı ziyâ güzel

Siyâh kirpik gözlerin mi
Anber-efşân geysû he mi
Dudâğı gonca gül femi
Leb-i câhı sahbâ güzel

Zülüfleri perişân olmuş
Unf-i gül-i reyhân olmuş
Züleyha’yı zamân olmuş
Adâleti anka güzel

Râz-ı Nihân'dır sırrımız
Hazret-i Hızır'dır pîrimiz
Gedâ yoluna sırrımız
Odur bize hem-pâ güzel

Biraz dahi ol mahalde zevk safâ eyledikde şehzâde ahşam üzeri saraya gelüp huzûr-ı padişâha geldikde öteden beriden kelâmdan sonra şehzâde kalkup hâreme gidüp hâba vardı. Sabah olup âlem nurla münevver oldukda padişâh, vezir ü vüzerâsın davet edüp bir azîm divân eyledi. Ehl-i divân icâb olan kelâmlar tekâmül etdikden sonra şehzâde kelâmı ortada cevelân etmeye başladı. Akıllı vezirin biri eyitdi "Padişâhım şehzâdenin rüyâsında Hind padişâhının kızını göstermişler. Ol kıza âşık olmuş hemân Hind padişâhına bir haber **[15]** göndermeli Allah'ın emri, peygamberin kavliyle kızını nikâh edüp bu tarafa gönderesin" deyüp kelâmı kesdi ise de ol meclisde padişâhın bir sevdiği veziri var idi. Nutka gelüp der ki "Padişâhım şehzâde efendimizin nutkunu gûş eyledik. Görelim ne veçhile esrâra vâkıf olmuş. Bir mikdâr saz ile söylesin." deyince eydür "Gerçek söylersin amma böyle keyfiyyet bizim şânımıza düşmez de husus çalgı çalar gibi çalup çağırmaq ayb değil midir? 'El-hayâ ü minel imân' demişler." deyince ol meclisde olan vezir vüzerâ cümlesi birden padişâha ricâ idüp padişâhın ruhsâtıyla şehzâde sazını eline alup bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Ayıplama beni ey şâh pederim
Murâd-ı Hüdâ'nın esrârıdır bu
Hâcet murâdını Hak'dan isterim
Feyyâz-ı âlemin izhârıdır bu

Bu aşkın hâlin kimseler bilmez
Gizli söz kimseye söylenmez
O aşkın yarası kande bilinmez
Erenlerin ahdi ikrârıdır bu

Uzakda sevdiğim gücüm erişmez
Kanaç aşsam boşdur kolum erişmez
Açıldı yaralar gelüp bitişmez
Dilber-i gülizârın ayyârıdır bu

(Râz-ı Nihân) çeker yâr hasreti **[16]**
Gönlümde muhkemdir yârin firkatti
Pîrimizle eyitdik vaadi vuslâtı
Vuslat vakti kavli karârıdır bu

Şimdi şehzâde kelâmın tamam etdikde meclis halkı şehzâdenin bu ahvâline bakup hayrân oldular. Ve "Aferin ey şehzâde size" dediler. "Bu dâd nitekim Kerem ile Aslı Hak âşığı olduğu gibi bu dahi Hak âşığı olduğuna hiç iştibâh yoktur." deyüp şehzâdeye tekrâr cumhûr ile recâ etdiler ki "Şehzâdem bir dahi mübârek sedânızı gûş idelim. Seni Hak sevdiğine kavuştursun." deyince şehzâde aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Hitâb-ı ilmü'l esmâyı duydum
Rûh alemine rûhu buyurdu
Devr-i kâinatın halkına uydum
Lâyemût lâ yenâm o halkı dünyâ

Gençlikde bir yere uğradı yolum
Ol hâkipayından bağılıdır kolum

Sedd-i İskender'dir sağıla solum
Ser kesüp bâbına durdum iptidâ

Mucîzi enfüsî âlem
Dert gösterdi bana mukaddem
Sevdi sahbâyı dahi ol câm-ı Cem
Harâreti kaldı yürekde hâlâ

Şâh babam olsun derdime dermân
Bu derdime çâre bulamaz Lokmân
Kime söyler hâlin (bu Râz-ı Nihân)
Söyle vâkıfsız ey lütfu atâ [17]

Şehzâde elinden sazı bırakup böyle yanık yanık sözlerinden divânî meclis başladılar. Gözlerinden baş revân etmeye içlerinden biri eydür “Padişâhım şehzâde biz böyle efgân iderken cümlelerin ciğerini yakar idi. Bunun çâresi hemân Hind padişâhına serfân bir nâme gönderelim. Sizin nüfûsunuzı kırmaz.” dedi. Ehl-i divân bu kelâmı makûl görüp acele bir nâme yazup Hind padişâhına göndermede olsunlar biz gelelim Mâh-firûze'ye. Râvî böyle riyâyet eder ki Mâh-firûze Sultân, şehzâdenin aşk-ı ateşiyle gicelerde uyku gözlerine girmeyüp aşkı galebe etdikce beyitler söylerdi. Babası dahi ehl-i aşk olduğundan yarım saat yanından ırâmayup bunun gönlün eğlerdi. Bunlar da bir gün Yemen diyârında bir Arap şâir olup Hind'de bir kahvede müsâfir olup anda çalup çağırır idi. Bir gün bu şâir birkaç beyt ile Hind padişâhından dünyâlık istemiş bakalım ne demiş:

(Beyt-i Arap Şâh)

Mülûkî âleme şâyeste ihsân-ı mukaddesdir
Anın murâdı hemân bûyundaki fermân-ı mukaddesdir

Şiârî şiiri bir batın kulunu kudretü'l-ayni [18]
Terahhüm eyle ya seyyid bana dermân mukaddesdir

Selâmı ravza-i Kâbe huzûr-ı ind-i Mevlâ'dır
Ana vechi sücûd-ı Kâbe-i rahmân mukaddemdir

Yahyî Yakûb Yahyî Yusuf Yahyî bu İsmail zemzem
Yahyî Cibril Yahyî cennet Yahyî kurbân mukaddemdir

Yahyî fakru Yahyî gurbet Yahyî zahmet Yahyî bende
Yahyî başı kabak oldum Yahyî üryân mukaddemdir
Arap şâir bu nâmeyi yazup padişâha sundukda padişâh, Arap şâirin bu beytleri zevkine gidüp vefir ihsân eyledi. Amma beytleri kızı Mâh-firûze'ye verüp kızım şuna bir nazîr idebilürsin dedikde bakalım ne demiş:

(Beyt-i Mâh-firûze)

İsm-i celâl okur dilim ezberden
Femim tayyib tayyibât okur
Bu aşkın kitabın bin ilmi defterden
Mushaf-ı hüsnünde risâlet okur

Aşkın hâlidir inceden ince
Okur gönlümüz kim Kur'an'ı hece
Erenler bâbına varup gidince
Sübhâne mâ uhyi mürselât okur

Eğer varsa gelsün âşık [19] olanlar
Benim ile davaya dursun duranlar
(Mâh-firûze) gelüp bunda bulanlar
Davâya merdânıdır kâinat olur

İşbu beytleri yazup babasına verdikde babası okuyup “Aferin ey bânû-yı cihân.” deyüp çok tahsin eyledi ve bir alâ saz yapdurup kıza verdi. Kız dahi aşk galebe etdikde kendi kendin eğlemekde olsun biz gelelim berü tarafa çünkü Horasan padişâhı nâmesinde Hind padişâhından kızı istiyor, bu tarafa gönderesin demiş. Nâme Hind padişâhına ki vâsıl olup mâcerayı fehm edince ol dahi bir nâme yazup gönderdi. Ve nâmede yazmış “Karındaşım Şâh-ı Horasan kerimemizi ol tarafa şehzâdenize istemişiniz güzel amma benim kerimem bir dane olduğundan ve benim eğlencem olduğundan asla yanımdan ayıramazam. Eğer şehzâdenizi bu tarafa gönderirseniz kızımı nikâh edüp veririm. Yoksa başka türlü olmaz.” deyü hatm-i kelâm eyledi. Tiz tatar çıkarup nâme Horasan padişâhına gönderüp dahi vusûl buldukda çün padişâh nâmeyle okuyup gazab olup muhârebe ile alırım deyü davaya kalkdı. [20] Şimdi şehzâde bu hâli tefekkür eyledikde “Benim için bu kadar cân telef olacak” deyü babasını bir takrîb vaz geçirdi amma el altından kıza bir nâme yazup bir işin bilür adamın eline verüp Hind dildarı Mâh-firûze’ye gönderdi. Bakalım nâmede ne yazmış ve ne demiş:

(Beyt-i Şehzâde)

Gidersen huzur-ı yâre ey nâme
Bu âşıkın hâlin sultâna arz et
Yazmış Hüdâ evvel levh ü kaleme
Takdiri Hüdâ’yı cânâne arz et

Rüyâda berâber bâdeler içdik
Muhabbet ne imiş fark idüp seçdik
Biz o davaları ta ezeli içdik
Var git nâme Şah-ı Cihân’a arz et

Bu gönül hâceti murâdı sende
Bilmem Hind’de misin yoksa Yemen’de
Pek uzak yerdesin gül dibinde
Hâlimi gonca handana arz et

Bekâya kalasın bu aşkı murâdı
Senin ile eylerem feryâdı
(Bu Râz-ı Nihân’a) eyle murâdı
Derdimin tabibi lokmâna arz et

Şimdi bu adam nâmeyle alup bir gün Hindistan’a dâhil olup bir acûze karı haber alup hemân ol acûzenin elin öpüp Vâlîde bu nâmeyle padişâhın [21] kızına verüp bana cevâbını getirebilirsen sana çok ihsân ederim deyüp üç beş altın verdi. Şimdi koca karı altınları gördüğü gibi “Baş üstüne oğlum, sen benim misâfirim ol bu işi tez bitireyim.” deyüp altınlar kuvvetiyle hemân dem padişâhın sarayına varup bir takrib Mâh-firûze’yi bulup nâmeyle verdi. Mâh-firûze nâmeyle açup okudukda gördüğü şehzâdenin nâmesidir. Şâd olup koca karıya ikrâm edüp ve hem dahi nâmeyle karşılık bir nâme yazup verdi. Koca karı dahi nâmeyle aldığı gibi doğru eve gelüp ol adama teslim eyledi. Ol dahi nâmeyle alup bir gün Horasan’a dahil olup nâmeyle şehzâdeye verdi. Şehzâde memnûn olarak nâmeyle okumaya başladı amma Mâh-firûze Sultân nâmesinde ne yazmışdır:

(Beyt-i Mâh-firûze)

Devletlü efendim ey nûr-ı aynım
Gözlerim şâh-ı hûbânı gözlerim
Beğendim nâmeni vech-i hûbânım
Görüşmekler vakti zamânın beklerim

Gice gündüz bakup yolun beklerim
Nâme içinde tahkîk sözlerim
Cemâl-i pâkini görmek özlerim
Eyzân

Bülbül gibi düşdüm hâr u hevесе
Uçmakdan girmişem ben bu kafese [22]
Senden bir haber yok aldı vesvese
Kerem senden lutf u ihsân gözlerim

Eğer ki gelirsen sen bu diyâra
Ben kadîm durmuşam vad-i ikrâra
Hemân şehzâde okudukda cânına cân katup gelen adama vâfiri ihsân eyledi. O adam gizli gizli kızın tarafına gidüp gelmeye başladı amma şehzâdenin aşkı gereği bir de ziyâde olup bir gün babasının hoş keyfin bulup kızın tarafına gitmeye ruhsat kasdıyla sazın eline alup bakalım babasına ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Kerem kıl ey benim sevgili atam
İzin ver varayım seyyâh edeyim
Lâyık mı bu yerde kapanup kalayım
Âlemi keşf edüp ferâh edeyim

Kafesde kuş gibi oturup bende
Sıkılır cânımız burç-ı bedende
Aklı fikri bilmem kandedir kande
Ömrü ikbâlîmi kûtâh ideyim

Erenler elinden nûş idüp kandım
Sevdâ-yı aşkıla ben oyalandım
Muhabbet şemine yandım yakıldım
Pervâne gönlümü misbâh ideyim

Câhillikden elim çekmişem gayrı
Kâmil olursam yeridir yeri
(Râz-ı Nihân) sever bir peri
Ben kendi nasibimi ıslâh ideyim

Böyle söyledikde babası pür-gazab dedi ki [23] “Oğlum bir dahi böyle kelâmı ağzına alma zirâ aklıma dokunur.” deyüp ve cânı sıkılıp hareme gidüp şehzâdenin ahvâlin vâlidesine hikâye eyledi. Vâlidesi bu kelâmı işidince yakasın çak iderek feryâda başladı. Şehzâde dahi hareme gelüp gördü ki vâlidesi figân idüp ağlar. Aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Ağlayup da anam beni ağlatma
Cemâli ol yâre gitmem olma[z]
Ciğergâhım benim nâre dağlatma
Düşüp ol diyâra gitmem olmaz

Üzmeden kan gider nâr-ı firakâtle
Gözlerim hasretde gönül vuslatda
Geçdi evvâh ömrüm derd-i mihnetle
Gayrı yokdur çâre kimsem olmaz

Felek beni bu hâlleri kesb etdi
Muhabbet sevdâsı cânıma geçdi
(Râz-ı Nihân) dahi bu dertden gitdi
Böyle baht-ı kara gitmesem olmaz

Şehzâde böyle söyleyüp sazı elinden bıraktı, anasına babasına kızın cânına gitmek için çok niyâz eyledi ise bunlara asla tesîr etmeyüp “Nâfile bu gitmeyi ferâgat gıl, eğer bir dahi giderim deyü cevap idersen anam ana hakkını sana helâl itmeyüz” deyü cevâb verdiler. Çün şehzâde bunlardan böyle nâ-hoş [24] kelâmı işitdikde gamnâk olup ağlayarak odasına gitdi. Hâsıl-ı kelâm ahşam olup uykuya yatdılar. Meğer padişâh şehzâdenin endişesiyle uykuya varmış idi. Padişâh rüyâsına ak sakallı nûrâni yüzlü bir dervîş gelüp selâm verüp eyitdi “Padişâhım şehzâdeyi böyle ağlatma. Hemân izin ver kızın tarafına gidüp murâdı maksûdına nâil olsun. Yoksa izin vermezsen şehzâde elinden gider” didi. Padişâh bakdı ki dervîş mukaddem gelen dervîşdir. Hemân dili lâl olup söyleyeceğin bilemez oldu ve kendini devşirüp dervîşe eyitdi “Benim şehzâdeyi bir tarafa göndermeye niyetim yoktur.” deyince dervîş eyitdi “Ben ne söyledim sen ne anladın.” deyüp padişâhın yüzüne hışımla bakınca padişâhın vücûdundan bir lerze boşanup ditremeğe başladı çün bu korku ile uyandı. Ahvâli şehzâdenin vâlidesine hikâye eyledi. Şimdi anası feryâd iderek ağlamaya başladı. Şehzâdeye haber verdiler. Şehzâde gelüp gördü ki atası anası ağlar. Aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Ağlayup da olma tacîz gözünden
Gün olur ki hasret gelür [25] kavuşur
Gözünüzden dökerseniz kanla yaşı
Merd olan gezmeli gurbet illeri
Açılır ol nazik gonca gülleri
Bülbül gibi güle elbet kavuşur

Niçün ağlarsın nedir murâdın
Zâr idüp ağlama ey cânım anam
Çok durmam gelürem ey şâh babam
Bu vad ü vuslat gelür kavuşur

Âh edüp ağlar (bu Râz-ı Nihân)
Yâ Rab sen eyle derdime dermân
Beyler gelsün deyü ol ebru gümân
Bu aşkı muhabbet gelür kavuşur

deyüp kelâmı kesdikde padişâh eyitdi “Oğlum ben sana izin vermezdim lakin bu gice gördüğüm rüyâya binâen sana izin verdim.” dedi. Vâlidesi ahvâli tefekkür idüp gördü ki çâre yok. Ol dahi izin verdi şehzâde şâd-ı handân olup babasının ve anasının ellerin ve ayakların öpüp Hakk’a teşekkür eyledi. Şimdi padişâh şehzâdem için birâz çamaşır ve külli akçe ve dakik olmak için iki babayığit kimesne hâzır idüp “Oğlum Allah selâmet versün inşallah sen dahi muradı maksuduna nâil olup bu tarafa gelürsin” deyüp gözlerinden baran misâli yaş akararak aldı sazı eline bakalım ne söyledi: [26]

(Beyt-i Şehzâde)

Şimden girü elvedâ ey anam babam
Bize kısmet budur gurbet il çekdi
Böyle çalmış ezel ol levh ü kalem
Mecnûn-âsâ beni dağ bile çekdi

Aklımı başımdan aldı bir nigâr
Şimden sonra gayrı beni kim arar
Mehabbeti serde esen rüzgâr

Beni bir muhâlif yâdıyla çekdi

Helâl eyle hakkın ey cânım ana
İnkisâr eyleme özgeden bana
Çok durmam gelürem elbet bu yana
Gözümüzün yaşı Nil bahri seyl çekdi

Şah babam senin kadrin bilürem
Yoluna cân baş kurbân oluram
Mevlâm ömür virsün yine gelürem
(Râz-ı Nihân) yine resmi hâl çekdi

Böyle deyüp geçdikde tekrar babasının ve anasının ellerin öpüp helâlleşür. Şehzâde ol kimse ile yüklerini hâzır idüp saray kapısından çıkup azm-i râh eylediler. Amma saraya bir büyük mâtem düşüp kimi ağlar ve kimi bayılır güyâ kıyâmet gününden bir gündür. Bunlar böyle ağlamada olsunlar biz gelelim şehzâdeye. Çünkü bunlar kandesin Hindistan deyüp az gidüp uz gidüp dere tepe düz gidüp [27] bazı mahalleri ziyâret idüp zevk ü sâfâ iderek yiyüp içüp saz ve söz iderek bir gün Muş’dan Hasan Kalesi’ne dâhil olup ol gice bir kahvede misâfir olup kaldılar. Kahvede olan ahbâb şehzâdenin sazını görünce ricâ eylediler “Âşık bize bir türkü söyleyen olmaz mı?” dediklerinde şehzâde “Baş üstüne.” deyüp aldı sazı eline bakalım ne dedi:

(Beyt-i Şehzâde)

Bir müferrih yerdir Hasan Kalesi
Çevre yanı düzdür ırmağı çağlar
Bu yerde eğlenen hiç tutmaz yası
Hasta şifâ bulur hem sağı çağlar

Ben tek garib seyyâh gurbet illerde
Söylenür bir vakit adım dillerde
Mecnûn gibi gezdim tağ yerlerde
Âh etdikce yürek ol yağı erir

(Râz-ı Nihân) çıkup buradan gider
Bakı değil devlet mülkü sim ü zer
Âşık olan Hak’dan murâdın ister
Hoş idüp gönlümüz dağı çağlar [28]

Böyle söyleyüp hâba vardılar. Bir de sabah olup atlarına binüp yola revân oldular. Nice nice mahallerde âram iderek az vakit içinde Bağdad’a dâhil olup atların bir hâna bağlayup kendileri bir kahveye gelüp selâm verdiler. Meğer ol kahvede birtakım şâirler saz çalarlar idi. Bu âşıklar şehzâde görünce yer gösterdiler. Bunlar dahi geçüp oturdular. Kahveleri içdikden sonra şehzâdeye ricâ eylediler ki “Âşık birâder, sen dahi bir şey söyleyesin olmaz mı?” dediklerinde şehzâde aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Bir azim şehirdir bu mülk-i Bağdad
Evliyâ enbiyâ makamı bunda
Nice imdâd gelür sana imdâd
Yedi deryâ tamamı başı bundan

İsm-i azam sâhibe livâ bundadır
Ekseri saâdet-i kimyâ bundadır
Define ve ilm ü simyâ bundadır
Mahbûbların serverinin binâsı bunda

El-amân yâ Râbbi münâcâat yeri
Eyledim dillerde hatmi ezberi
(Râz-ı Nihân) gören oldu serseri
Hakk'ın ol ravza selâmı bunda

deyüp kesdi amma oturan kimse bu şehzâdenin nutkuna [29] hayrân oldular. Lakin öbür âşıklar “Bu delikanlı ile bizim imtihân olmamız lâzım geldi.” deyüp içlerinden biri aldı sazı eline bakalım şahzâdeye ne söyledi:

(Aldı Âşık Mesûd)

Destûr mükerrerrem oldu mu pîrden
Bu meclis erbâb-ı divân yeridir
Buyursun geçenler cânla serden
Mağrur ider seni meydân yeridir

(Aldı Şehzâde)

Bir elif noktasın ezber etdin mi?
Hatm-i dil kitâbı Kuran'da mıdır?
Erenlerden tac libâs giydin mi?
Yoksa başı kabak üryânda mıdır?

(Aldı Âşık Mesûd)

Cesâretin nedir eyle eyvâllah
Matlûbı hüner yârı maaşallah
Âşıklarda rızâ fisebilillah
Bâb-ı teslim emr-i fermân yeridir

(Aldı Şehzâde)

Bizde temekkündür bâb-ı aşk Allah
Kalbimde muhkemdir feyzi Feyzullah
Eğer tutdun ise beyti yadullah
Yoksa zâhid sûreti hamide misin

(Aldı Âşık Mesûd)

Buna Bağdad dirlir bu bir acâyip
Çok şâir vardır ilminde mâhir
Aklına bir kerre öle gör sahib
Ne var ki sâhib-i irfân yeridir

(Aldı Şehzâde)

Ben müftü değılem hâkim ve nâib
Pîrime ben ezel olmuşam râgib
Şerh eylesün sözüm üç yüz kâtib
Seni cehl-i nâtik o yanda mısın [30]

(Aldı Âşık Mesûd)

Kandan gelüp kande gidersin
İyi kıyâfetin gösterir beg-zâd
Dolu içmiş gibi inâd idersin
Fârig ol inâddan bürhân yeridir

(Aldı Şehzâde)

Horasan'dan çıkdım yâd ol yâd
Aşk u mihnet eyledi her yanım büryân
İçdiğim doludur görmedim üstâd
Berât-ı Hüdâ'yı sübhânda mısın?

Şimdi şehzâde böyle imtihân oldukda şehzâde âşıklar eydür “Karındaşım senin sûâline cevâb verdim. Sen dahi bana cevâb ver.” deyüp aldı sazı eline ne didi:

(Aldı Şehzâde)

Ol feyyâzı mutlâk suver-i Rahman

Kangı gün yazılıp yere indi

Ne gün ne saâtde haber ile süccâd

Kangı mihrâb üzere minbere indi

Şimdi şehzâde buyuruk deyüp cevâp istedi. Âşık Mesûd dahi düşünmeye varup eyitdi. Sen söyle ben mülâhaza ideyim. Sonra cevâp vereyim deyince;

(Aldı Şehzâde)

Ol vakit kim idi Sultân-ı Kevneyn

Kim idi masumlara ayneyn

Kim idi Zî'n-nûreyn şah-ı Hasaneyn

Kangı gün ali nûr pervere indi

Kangı gün eyledi teşrîfi cihân

Ne işâret itdi burcî âsuman

Süvâri düldüle kangı gün merdân [31]

Kangı saat feth-i minbere indi

(Râz-ı Nihân) bir periye mâildir

Vermişdir kendini akl-ı zâildir

Ve'd-duhâ sûresi kime nâzildir

Ol sabırdır mahşere indi

Böyle söyleyince herkes maşallah deyüp ve Âşık Mesûd cevâb bulmadığından dili lâl olup kaldı. Bu kelâma “Âşık Ömer dahi olsa cevâb veremez.” deyüp buna misâl latife eylediler. Çün ahşam olup ol gice misâfir oldular. Ertesi gün alessabah yolcu yolunda gerek fehvasınca ol mahalden taşraya çıkdılar. Çok memleketde konup göçerek saz ve türkü söyleyerek derelerden sel gibi ve tepelerden yel gibi ve düz ovalar gelince top gibi bir gün Hindistan'a dahil oldular. Andan bir kahveye gelüp misâfir oldular. Günlerde bir gün şehzâde kıza bir nâme yazup kendinin geldiğin beyân idüp bir takribnâmeyi gönderdi. Kız dahi şâd u handan olarak ol dahi bir nâme yazup demiş ki “Ay benim şehzâde-i nûr-ı aynım. Bu tarafa teşrîf buyurduğunuza çok memnûn oldum amma cânım babama bir medhiye yazup kendin veresin. İnşallahu teâlâ bu tarikle sizinle görüşmeklik müyesser olur.” deyü hatmi kelâm itmiş. Nâme [32] şehzâdeye geldikte derakab padişâh için bir mehdiyye yapup bir cuma selâmlığında takdîm eyledi. Padişâh gördüğü cemâl-i âfet-i devrân bakmaya gözler kamaşur hemân padişâh alâka idüp “Şu delikânlıyı saraya getirün.” deyü emr eyledi. Şimdi padişâhın nedîmeleri şehzâdeyi riâyetle saraya getürdiler. Şehzâde huzûr-ı padişâha çıkup edeb erkânı yerine getürüp el pençe divân durdukda padişâh dahi medhiyyeyi okumaya başladı. Bakalım medhiyyede ne demiş:

(Medhiyye)

Ey mübârek devleti kâr-ı kadimî padişâh

Merhamet kâni mukaddem kalb-i rahmi padişâh

Sensin ol dâdâr-ı devlet sensin ol zât-ı kerem

Sendedir cümle fazilet ey kerem-i padişâh

Arz idüp ol hâkipaye görmeye âşık kulun

Âşık-ı sâdıkları göründü padişâh

Şöhret ü şanın senin âlemi tutdu ey şehâ

Ey saâdet sahibi tab' halimi padişâh

Sâye yansın cümleye ey cân rızkı nimet-i veli
Yâveri İskender devrân selimi padişâh

Desti hükmünde kamudur mucizâtındır senin
Çün yetmiş evliyâlardan azîmi [33] padişâh

Ben fakîrin düşdüm ol günde nedir dermân
Gör ki (Râz-ı Nihân'ı) bu yetimi padişâh

“Aferin oğlum güzel söyledin.” emr eyledi. Şehzâde yer öpüp iki diz üzerine oturdu eyitdi “Oğlum saz çalmak bilür misin?”. Şehzâde “Bilürem padişâhım.” deyüp temennâ eyleyince padişâh emredüp bir saz bulup şehzâdeye verdikde şehzâde saza düzen vermeye başlayınca Mâh-firûze Sultân sevinüp kafes ardına gelüp dinlemeye başladı.

(Aldı Şehzâde)

Emr-i Hüdâ takdir-i himmet bundadır
Gezdirir elbetde gurbet illeri
Vücûdumda aşk zahmı böyledir
Dolaşır selmâna gurbet illeri

Böyle geldikce hatıra dildâr
Görmek için âşık ider zâr
Hiç gönül bir yerde kılur mu karar
Aradır dane gurbet illeri

Kerem yok kimseden kulunuz mahrûm
Baş açık yalın ayak gün bugün
Râzı gezer bekâr gurbet illeri

Padişâh eyitdi “Aferin oğlum güzel söylersin amma sen tıfılsın lakin gurbetden şikâyet etmede hikmet nedir?”. “Efendim meşhûrdur, karınca kararınca dirler.” deyüp [34] yine aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Şehzâde)

Bir pîr hedâyesi oldu bu aşkım
Kelâm-ı kitâbın manâsı benim ben
İnkâr olmaz benim bu nutk-ı Hakk'ım
Feyyâz-ı yârin ilm-i kibriyâsıyım ben

Beni gören alsın benden ibret
Gâh dem çekerim gâh hasret
Gâh seyyâh olup yaslanur gurbet
Gurbet gezmenin Ankasıyım ben

Misâfirhânedan gelüp geçerdim
Uğrayup her dem suyun içerdim
Fark idüp menzili bulup seçerdim
(Râzı) Hindistan'ın sevdâsıyım ben

Şimdi padişâh eyitdi “Oğlum ben seni salıvermem. Burada yatup kalkasun.” deyü emretti. Şehzâdeye bir yer gösterüp şehzâde dahi geçüp yerine oturdu. Amma padişâh hareme gidüp kızına eyitdi “Sen bana saz söz itmeğe istigna iderdin. Allah bana sedâsı güzel, sazı güzel bir âşık gönderdi. Eğlendim gayrı sana ihtiyacım yokdur.” deyince kız eyitdi “Şah baba, güzel söylersin lakin medh eylediğin âşığı bir kere de biz dinlesek olmaz mı?” deyü ricâ eyleyince padişâh makûl görüp şehzâdenin yanına gelüp eyitdi “Haremde senin gibi bir şâir var. Seni dinlemeye merâk etmiş. Var birkaç fasıl eyle” deyüp hareme [35]

gönderdi. Mâh-firûze dahi haremi halvet idüp kendisi perde arkasına girdi. Şehzâde dahi aşka gelüp aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Beyt-i Râz-ı Nihân)

Terk-i dünyâ olmak gerekdir âşîka
Diyârı mihmân olur gurbetmiş
Serseri sergerdân bağı yanıkdır
Harâbât gününde gurban olurmuş

Ananın atanın yüzüne hasret
Sevdiği yâr için terk ider elbet
Derdim bir yerde olsa cemiyet
Kâtib kudretde divân olurmuş

Horasan’ın tahtı padişâhından
Ayrı düşdüm çeşmi nazargâhından
Kismetim varmış Yemen’den Hind’den
Bu gençlikde bize seyrân olurmuş

Mecnûn gibi kaldım kûh-ı sahrada
Bir güzele âşık oldum rüyâda
Erenler elinden içmişem bâde
Râz-ı Nihân sâki-yi devrân olurmuş

Böyle söylediği gibi Mâh-firûze’nin sabra mecâli kalmayup şehzâdenin yanına gelüp “Efendim safa geldiniz.” deyüp ayaklarına kapanup bayıldı. Şehzâde dahi kızı gördüğü gibi sazı elinden atup ol dahi bayıldı. Amma bir fitne-i bed-kâr bunları gizlice seyrân idüp derakab padişâha ifâde edince padişâh bir gazab olup Horasan şahının oğlu olduğun bilüp “Boynunu [36] urun” deyü emr eyledi. Hemân cellâdlar şehzâdenin ellerin arkasına bağlayup siyaset meydânına götürdüler amma kız dahi ayılıp şehzâdeyi bulamayınca keyfiyyetini anlayup cân başına sıçradı hemân babasının yanına vardı eyitdi “Şah baba, bu oğlanın girme kanına. Sonra dahi elinden giderim.” deyüp düşüp bayıldı. Padişâhın akli dairesinden çıkup çabuk cellâdların ellerinden şehzâdeyi alup elleri bağlı huzura getürdüler. Ve kız dahi eylemiş idi. Padişâh eyitdi “Kızım bu hâl nedir?” dedikte kız eyitdi “Babacığım bu oğlan, Horasan şahının oğludur. Bunun ile bana rüyâmızda dolu içürüp birbirimize âşık itdiler. Şimdi o bensiz ben onsuz olmaz. Bu oğlan elden gider ise beni dahi yok bilesin.” deyince padişâh eyitdi “Sus edebsiz, ben de seni bir şey söyleyecek zan etdim. Eyitdi bundan sonra bu kelâmı ağzından işidirsem seni de bu oğlan gibi helâk iderem.” didi. Ve şehzâdenin dahi ayaklarına bukağı, boğazına lâla takup yedi sene zindâna atın deyü emr eyledi. Anlar dahi öyle yaptılar amma Mâh-firûze gördü ki iş başka dürlü oldu [37] mahzûn mahzûn geldiği dâiresine gidüp saçların yolmaya başladı. Çün aradan çok vakit geçüp Mâh-firûze şehzâdenin aşkından tab u tüvâmı kalmayup bir gice yarısı kalkup erkek kıyafetine girüp zindânın kapusına varup “Zindancı baba kapuyu aç içerü gireceğim.” deyince zindancı eyitdi “Gice yarısı zindan açılmaz. Ben başımdan korkarım. Hadi git şurdan.” deyince kız koynundan bir üç altun çıkarup verdi. Zindancı altunları gördüğü gibi kapuyu açup bunu içeri koydu. Şimdi kız içeri girdikde gördü ki şehzâde yalnızca iki ayağı bağlı durur ağlar hemân yanına gelüp kendini bildirdi. Şehzâde bildiği sevdiği cânânı yanına gelmiş durur hemân ağlayarak aldı sazı eline bakalım ne söyledi:

(Aldı Şehzâde)

Nedir suçum bilmem cürm ü günâhım
Ya niçün atdı baban zindâna beni
Bana imdâd etsün Rabb-i penâhım
Ol getürdü devr-i cihâna beni [38]

Gördü gözüm yaşı çağlayup gitdi
Bana bu iş şimdi ölümden beter
Yetiş imdâdına kırklar erenler
Çıkar selâmet meydâna beni

Kapunda kölen isem eylegil âzâd
Sana derim ey melik-i behzâd
Yok imiş kimseden kimseye imdâd
Nice âşık eyitdiler sultâna beni

Yanar çiğergâhım benim pür-âteş
Cânım fedâ olsun yolunda beleş
(Râz-ı Nihân) olup bunda hulle keş
Hasret kodu felek cânâna beni

Öyle söyleyüp kesdi amma kız eyitdi “Böyle firaklı firaklı taşlar atup bakma. Zirâ benim senin aşkına çiğirim hûn oldu amma elimden ne gelür lakin inşallah teâla bundan çıkarsam seninle kaçup gideriz. Zirâ ben anladım ki babam beni sana vermeye niyeti yokdur.” deyüp ağlamaya başladılar. Bir de gözlerini açup gördüler ki karşularında bir dervîş [39] durur. Bunlara eyitdi “Ağlamayın Allah muradlarınızı verdi. Ben sizi Horasan’a getürmeye geldim.” Şimdi şehzâdenin bendin çözüp elinden asa ile zindanın duvarına urup duvardan bunlar çıkup şehzâde refiklerin bulup geldi. Şimdi dervîş eyitdi “Cümleniz gözlerinizi yumun.” dedikde bunlar gözlerini yumdular. Bir vakitden sonra dervîş açın gözlerinizi dedikde bunlar dahi gözlerini açup gördüler ki Horasan’a gelmişler. Şimdi dervîş bunların gözlerinden nihân olacak bildiler ki bu dervîş Hızır Aleyhisselâm’dır. Şimdi şehzâde refiklerini babasına müjdeci gönderdi. Babası dahi şâd olup oğluna karşı çıkıdı. Hemân bunları alup geldikde şükrü Yezdân edüp secdeler eylediler. Birkaç günden sonra şehzâde Mâh-firûze’yi nikâh edüp kırk gün kırk gice düğün idüp iki âşık birbirine kavuşurdular. Bâki ömürlerin zevk ü sâfâ ile geçürdiler. Bu dahi burda tamam oldu. Temmet.

KAYNAKÇA

- AKMAN, E. (2009). *Melikşâh ile Güllühan Hikâyesi (İnceleme-Metinler)*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- AKSAN, D. (1999). *Halk Şiirimizin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- AKSOY, Ö. A. (1988). “Atasözleri, Deyimler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962*, TDK Yayınları, ss. 131-166.
- AKTAŞ, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALPTEKİN, A.B. (2005), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ASLAN, E. (1990). *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri-Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- ATLI, S. (2018). “Aşkın On Dokuz Hâli: Anadolu Masallarında ‘Âşık Olma’ Motifi Üzerine Bir Değerlendirme”, *TEKE (Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi)*, 7 (3), ss. 1839-1865.
- BALİ, M. (1973). *Erciş’li Emrah ile Selvi Han Hikayesi Varyantların Tesbiti ve Halk Hikayeciliği Bakımından Önemi*, Ankara: Atatürk Üniversitesi.
- BANARLI (Somyarkın), N. S. (1935). “Türk Halk Hikâyelerinin Doğuşu ve Ferhad ile Şerife Hanım Hikâyesi”, *Altok*, 22, Nisan, ss. 18-23.
- BAŞGÖZ, İ. (2012). *Türküleri Aşk Hikâyeleri*, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- BORATAV, P. N. (1988). *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları.
- CEMİLOĞLU, M. (1999). *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- ÇAPRAZ, E. (2021). *Bedriddin ile Zöhra -Bir Şeyh Bedreddin Kurmacası-*, İstanbul: Kapı Yayınları.

- ÇETİN, İ. (2020). *Türk Halk Hikâyeciliği -Türkiye Sahası-*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- DERMAN, G. (1988). *Resimli Taş Baskı Halk Hikâyeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- DUYMAZ, A. (1996). *Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metinler)*, Aydın: Milli Folklor Yayınları.
- DUYMAZ, A. (2001). *Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Ankara: HAGEM Yayınları.
- DUYMAZ, A. (2014). "120. Yılında Halk Hikâyesi Araştırmaları Tarihine Bir Bakış", *Akademik Kaynak*, 2 (3), Mayıs, ss. 1-23.
- ELÇİN, Ş. (2000). *Kerem ile Aslı Hikâyesi (Araştırma-İnceleme)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖRKEM, İ. (2000). *Halk Hikâyeleri Araştırmaları-Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNAY, U. (2008). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAPLAN, M.-Mehmet Akalın-Muhan Bali (1973). *Köroğlu Destanı*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- KÖPRÜLÜZADE M. F. (1930). *XVII'nci Asır Sazsairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi*, İstanbul: Evkâf Matbaası.
- MAKAS, Z. (2002). *Türk Halk Hikâyelerinde Zaman*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- ÖZARSLAN, M. (2019). *Ferhat ile Şirin Mukayeseli Bir Araştırma*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- RUBEN, W. (1942). "Raznihan ile Mahfiruze", *Ülkü*, XVII, s. 484.
- TÜRKMEN, F. (1974). *Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma (Doktora Tezi)*, Ankara: Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TÜRKMEN, F. (1995). *Âşk Garip Hikâyesi (İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, R. (1979). *Derdiyok ile Zülfüsiyah ve Raznihan ile Mahfiruze Hikâyeleri Üzerinde Bir Çalışma*, Erzurum.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, the text of the folk narrative in Arabic letters, known as "*Hikâye-i Mâh-firûze Sultân ile Râz-ı Nihân*" in written sources, was published and analyzed. Narrative is analyzed under three headings: "creation transfer features, shape and structure features, content features". At the end of the study, the text of the folk narrative is given in Latin letters and translated into modern Turkish.

The narrative that took place in the work was written as a printed text in Hijri 1325/1907. There is no information such as the author of the work, the printing house and the place of publication. In this work, the narrative is written as apostil and treated with vowel points. No punctuation marks are used in the text.

Proverbs and idioms are used in the story to enhance the exposition. Only one proverb was identified in the work. Idioms are more existent than proverbs. Harmony was achieved in the story by using reduplications created in different structures. Moreover, it can be seen that the dialogue technique is often used between the heroes in the narrative.

In the narrative we analyzed, the introduction formal was used, transitional formals were used to transition from one event to another to express a long period of time in a short way, and the ending formal was used at the end of the narrative. In the narrative, the descriptions and introductions of the heroes are made with formulaic expressions, as in fairy tales.

Of the 33 poems in the narrative, which has a mixed verse-prose structure, 2 are in couplet and 31 are in tetrasyllabic. Poems that are in the form of an argument consist of a single line. The stichology of some poems is irregular. 31 of the poems in the narrative are in syllabic prosody. One poem is written in octosyllabic prosody and the others are written in

hendecasyllabic prosody. Except for two poems, the prosody of the others is irregular. This situation shows that the storyteller's command of the tradition is a little low or that it is a situation caused by the person who transcribed the text. The stichology of the poems in hendecasyllabic prosody is *koshmai*, and the stichology of the poems in octa-syllable prosody is *semai*. The two poems in the text are written in *aruz* prosody and the stichology of the poems are *semai* and *diwan*. But there are many *aruz* flaws in poems. The first of the poems written in *Aruz* prosody consists of 6 couplets and the second consists of 7 couplets.

Episode order of the narrative is; "a. The hero's family and birth, b. Name taking, growing and education of the hero, c. The hero falls in love and starts singing poetry, d. Wanting a lover, e. Creating obstacles for lovers to marry, f. The hero goes abroad and is thrown into the dungeon, g. Lovers meeting and running away, h. "Return to hometown and wedding".

The subject of the narrative we are examining is the love adventure between *Mâh-firûze* and *Râz-ı Nihân*. However, different situations that develop depending on the main subject also appear in the story. In the narrative, the birth of *Râz-ı Nihân* takes place in an extraordinary way. The white-bearded old man who helps the hero to be born also gives him a name. The motif of falling in love by drinking bade from a *pir*'s hand in a dream, which is frequently encountered in folk narratives, is included in the narrative. In his dream, *Râz-ı Nihân* falls in love with *Mâh-firûze* by drinking bade from the *pir*'s hand.

In folk narratives, the time is determined by the narrator and there is no certain time period or exact date. For that reason, the narrator generally does not focus on very small periods of time and tries to shorten the time with formulaic words. The time expressions used in the narrative show the reader that there is an uncertain time. Based on the storyline, the duration of the story can be stated as approximately twenty or thirty years.

When we look at the narrative's cast of characters, we can see that there are people from all layers of society. The main heroes of the narrative we are analyzing are *Râz-ı Nihân* and *Mâh-firûze*. The male hero is the only son of a sultan and, as in most folk narratives, he is in an oriental country. The heroine of the story is the only child of a sultan, which is frequently encountered in folk narratives from a social perspective. In the story, there are people who are at the center of the events and have important roles other than the male hero and his lover. Apart from the main heroes, the people in the story can be classified as their inner circle, administrators and managers, and supporting characters.

Based on the storyline, it can be understood that the story takes place in a wide area and took place in the eastern region. Based on the places, it can be said that the narrative was formed in a period when permanent settlement began. Folk tales usually have a happy ending. In this story, *Mâh-firûze* and *Râz-ı Nihân* get married and live happily despite all the obstacles of their families.